

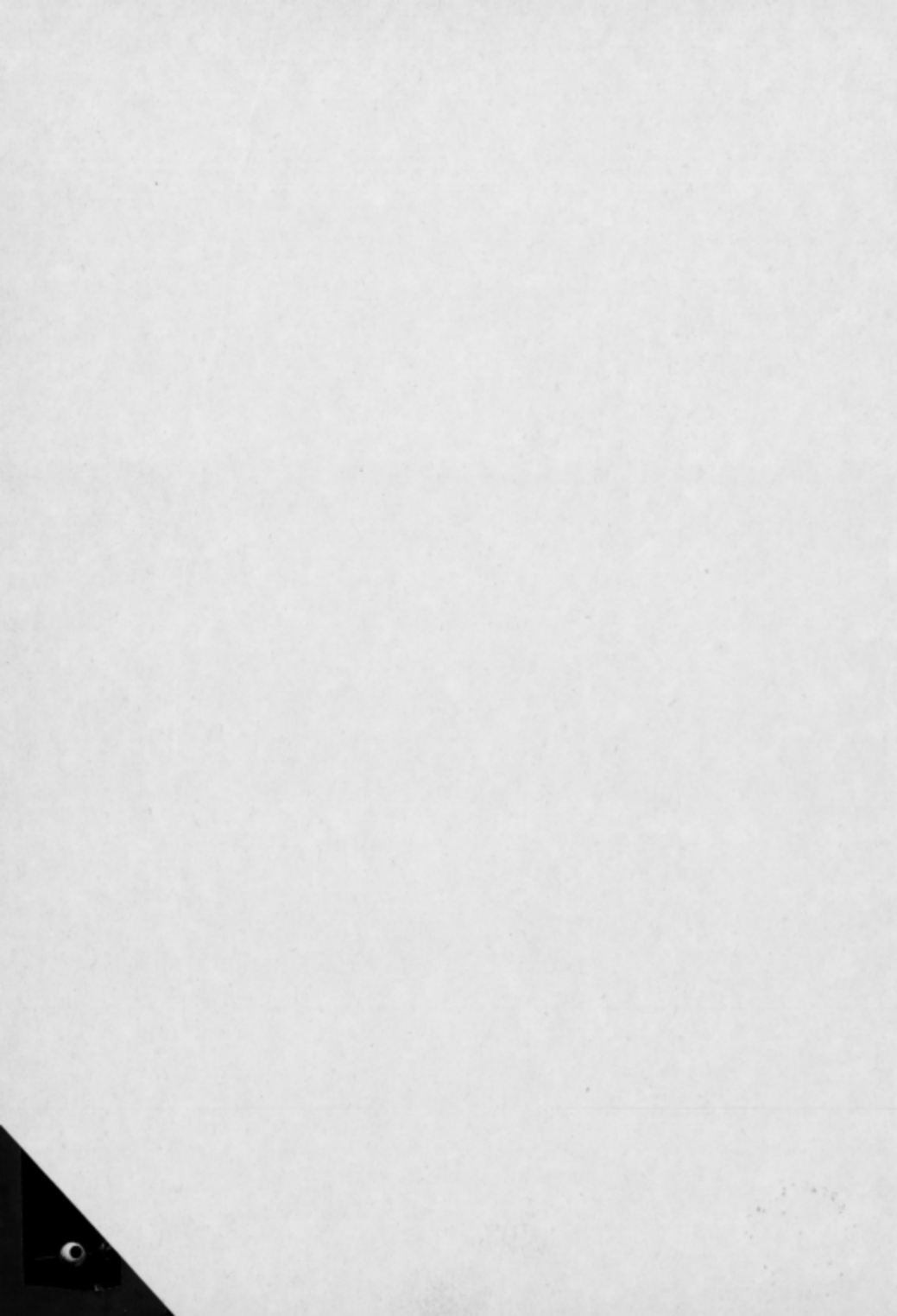
socialno delo

**časopis za teorijo
in prakso**

**LETNIK 22 (1983)
ŠTEV. 2**

178228

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

Radajo: ...
Kopirski ...
Vista ...

LETNIK 22 (1983)
STEV. 2

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Zofka Stojanovič (predsednica), Nada Govc, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Maks Vezovnik

Uredniški odbor:

dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

Lektorica: Marta Kocjan-Barle

Naslov uredništva: Ljubljana, Saranovičeva 5
tel. 310-702 in 311-250

Naročnine in druge informacije:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Ljubljana, Kidričeva 5, tel. 217-900
tekoči račun: 50100-649-90051

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu
vsakega četrletja

Letna naročnina:

- za delovne organizacije	240 din
- za posameznike in društva	150 din
- za študente	80 din
- za tujino	360 din

Izvedba: Birografika BORI, Ljubljana

V S E B I N A

ČLANKI

stran

- Bojan Dekleva
Vrstniške skupine mladostnikov in socialno
delo (v okviru kazenskega pravosodja) 2
- Srna Mandič
Socialni in ekonomski vidiki solidarnosti
v stenovanjskem gospodarstvu SR Slovenije 23

POROČILA

- Rejništvo v občini Kranj, (Janja Vogelnik
in Francka Ban) 36

KNJIŽNE OCENE

- Dr. R. Nedeljkovič, Socijalni rad, Knjiga I,
Beograd, 1982 (Vida Milošević) 41

IZ TUJIH REVIJ

47

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG - II. DEL

53

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

V E N I S A

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30
1952 30 + 1952 30

VRSTNIŠKE SKUPINE MLADOSTNIKOV IN SOCIALNO DELO (V OKVIRU
KAZENSKEGA PRAVOSODJA)

Bojan Dekleva

Povzetek

Prispevek opisuje pojav mladinskih vrstniških skupin ter njihov pomen za posamezne mladostnike in za širšo družbo. Nakazan je vpliv organiziranih družbenih dejavnosti na oblikovanje vrstniških skupin, ki tudi zaradi teh vplivov postajajo razmeroma vse bolj pomembne za socializacijo mladostnika. Vrstniške skupine se oblikujejo tudi v okvirih socialne razslojenosti družbe, zato lahko med vrstniškimi skupinami in kulturami opazujemo značilne razlike. Med prestopniškimi mladoletniškimi družbami (povratnikov) smo opazovali več družb, sestavljenih iz socialno močno depriviranih posameznikov, ki so skozi sodelovanje v svoji družbi odražali in poskušali razreševati občutene probleme v svojem življenjskem položaju. Prispevek poskuša vsaj nakazati nekatere povezave med vrstniškim druženjem, obstojem razmeroma stalnih kulturah (vedenjskih, medosebnih, tradicionalnih) vzorcev odzivanja, socialno razslojenostjo ter prestopništvom. V zaključku je razmislek o pomenu teh nakazanih zvez in pojavov za socialno delo z navedbo štirih teoretičnih idej ter sugestij, ki jih je mogoče na osnovi teh idej dobiti za razvoj prakse.

Vrstniške skupine, družbene institucije, "mladinske kulture"

Vrstniške skupine se ne pojavljajo v večjem številu le v novejšem času: našli so jih v domala vseh poznanih kulturah, o njih pričajo zgodovinski zapiski in najdbe, opazovati jih je mogoče tudi pri mnogih vrstah primatov. Pojav vrstniških skupin (ali druženja) bi lahko opisali kot oblikovanje takšnih medosebnih vezi, komunikacij, soodvisnosti pripadnikov istega starostnega razreda, za katere je značilna določena

Beitrag zur Sozialen Arbeit

Einleitung

Die vorliegende Arbeit ist ein Beitrag zur Sozialen Arbeit in der Stadt Berlin. Sie ist ein Versuch, die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin zu untersuchen und die Möglichkeiten der Sozialen Arbeit zu erörtern. Die Arbeit ist in drei Teile gegliedert: 1. Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin. 2. Die Möglichkeiten der Sozialen Arbeit. 3. Die Aufgaben der Sozialen Arbeit. Die Arbeit ist ein Versuch, die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin zu untersuchen und die Möglichkeiten der Sozialen Arbeit zu erörtern. Die Arbeit ist in drei Teile gegliedert: 1. Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin. 2. Die Möglichkeiten der Sozialen Arbeit. 3. Die Aufgaben der Sozialen Arbeit.

Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin

Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin ist ein Thema, das in den letzten Jahren in der öffentlichen Diskussion eine wichtige Rolle spielt. Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin ist ein Thema, das in den letzten Jahren in der öffentlichen Diskussion eine wichtige Rolle spielt. Die soziale Lage der Bevölkerung in der Stadt Berlin ist ein Thema, das in den letzten Jahren in der öffentlichen Diskussion eine wichtige Rolle spielt.

specifičnost¹ vsebin in oblik druženja v primerjavi z drugimi skupinami. Kljub univerzalnosti vrstniškega druženja pa obstajajo med različnimi družbami razlike v oblikah, pomembnosti, trajanju, zunanjih znakih ipd. vrstniških skupin. Nekatere družbe namreč s svojo posebno urejenostjo v večji meri spodbujajo, olajšujejo ali celo institucionalno določajo oblikovanje vrstniških skupin, druge oblike družbene ureditve pa v večji meri olajšujejo in obnavljajo oblike združevanja starostno bolj raznolikih posameznikov v neformalne ali institucionalizirane delovne, prostočasne, verske, kulturne in druge skupine. Sklepamo lahko, da na razvoj konkretnih oblik vrstniškega druženja vplivajo v medsebojnem součinkovanju tako značilnosti človeške biološke, filogenetske narave kot tudi značilnosti in pogoji vsakokratne družbene strukture in družbenih institucij.

Funkcijo in vlogo vrstniškega druženja lahko najdemo predvsem v pomenu vrstniškega druženja za osebnostni razvoj posameznika in njegovo socializacijo v najširšem smislu. Mnoge raziskave kažejo, da so pomanjkljive možnosti za vrstniško druženje v obdobju otroštva in mladostništva, oziroma neuspeh v vzpostavitvi pričakovanih vrstniških odnosov, eno od najbolj zanesljivih prognostičnih znakov za posameznikovo neprilagojenost ali obstoj različnih psihopatoloških motenj v odraslosti. Vrstniške skupine predstavljajo socialni kontekst, v katerem ima posameznik v družbi sebi enakih možnost preizkušati različna vedenja, oblikovati svojo vlogo, si pridobivati izkušnje na področju obvladovanja in uporabe medosebne agresivnosti, razvijanja intimnih odnosov z drugimi, občutiti odgovornost za drugega, prostovoljno stopati v odnose sodelovanja, razvijati svojo spolno vlogo ter druge spretnosti in vedenja, ki so podobna vlogam in vedenjem odraslih v družbi odraslih. Vendar pa se v vrstniških skupinah vse to dogaja v relativni neodvisnosti od nadzorstva in interveniranja odraslih. Ravno ta značilnost

vrstniških skupin je izjemno pomembna, saj implicira potrebo po razvoju določenega ponotrenja vedenjskih vzorcev in vlog, ki jih v drugih okoljih - ko so pod neposrednim nadzorom odraslih (družina, šola) - zagotavlja že možnost zunanje sankcioniranosti oziroma posega odraslega. Določene vedenjske oblike pa so v takih okoljih spleh prepovedane oziroma zaradi strukture take skupine nemogoče, vsekane pa je njihovo obvladovanje za "odrasle" življenje in normalen osebnostni razvoj potrebno. Vrstniške skupine posamezniku omogočajo socializacijo za sodelovanje v družbi (približno²) enakih.

Vrstniške skupine torej izpolnjujejo socializacijske funkcije, ki jih druge družbene institucije ne morejo ali le težje izpolnjujejo. Če to velja nasploh, pa morda velja v še večji meri za tiste mladostnike, ki so socialno bolj ogroženi oziroma prikrajšani. Nekateri od teh otrok, ki so v svojem vključevanju v družbeno organizirane oblike sodelovanja in razvijanja lastne pozitivne identitete še posebej ovirani ali manj uspešni, so v poskusu razrešitve svojega problema - kako doseči občutek pripadnosti, identitete in pozitivne poudobe samega sebe - včasih še bolj odvisni od vrstniških skupin ali drugih, družbeno manj priznanih načinov vključevanja v občestvo ljudi. Če lahko dejstvo manj uspele vključitve takih posameznikov v organizirane družbene delovne, prstočasne in druge skupine opredelimo kot neuspeh ali pomanjkljivost "družbe", lahko postavimo trditev, da vrstniške skupine na določen način kompenzirajo (socializacijske) primankljaje v delovanju globalne družbe, oziroma da pozitivno prispevajo k izpolnitvi ene od predpostavk posameznikove osebnostne in socialne integracije.

Poleg pomena za socializiranje posameznika lahko vrstniškim skupinam pripišemo tudi pomen in funkcije s stališča globalnejših družbenih dogajanj, ciljev, pomenov in zahtev. V opazovanju odnosov med vrstniškimi skupinami in organizirano družbo lahko najdemo vsaj dve vrsti odnosov: načine vplivanja družbenih institucij na oblikovanje vrstniških skupin ter

dogajanja znotraj vrstniških skupin, ki pomenijo podporo širšim družbenim dogajanjem. Poglejmo najprej prvo vrsto odnosov.

Na oblikovanje vrstniških skupin praviloma vpliva družbeno načrtovana organizacija družbenih dejavnosti, kot sta na primer otroško varstvo in izobraževanje. Na organiziranje družbenih dejavnosti (na primer šolstva) pa vplivajo številne družbene zahteve in potrebe, kot so: potreba po družbenem nadzorstvu, po zagotavljanju osebne in socialne varnosti, po ideološkem oblikovanju, po zmanjševanju ali povečevanju obsega delovne sile ali po določenih spremembah strukture delovne sile itd. V sodobnih družbah se organizirano izpolnjevanje prej opisanih in drugih družbenih potreb v zvezi z mladino praviloma oblikuje kot segmentirano in segregirano združevanje celotnih starostnih populacij v enotnih institucijah (na primer v vrtcu, šoli, krožkih itd). Takšno grupiranje otrok in mladostnikov pa objektivno spodbuja in prispeva k ravzoju vrstniških skupin, saj mladostniki preživljajo v istem času in prostoru dober del svojega budnega obdobja. Dodatno pa se mladostniki v takih institucijah znajdejo v podobnem družbenem položaju, doživljajo podobne osebne težave in stiske, kar jih vse zbližuje, prispeva k iskanju skupnih (skupinskih ali kar kulturnih) odzivov in rešitev problemov, skupnih pojmovanj sveta, samega sebe, svoje prihodnosti. Določene elemente teh skupnih pojmovanj in vedenjskih vzorcev bi lahko pripisali kar celotni generaciji, saj obstajajo v pogojih sodobnega šolstva tudi skupni elementi izkustva mladostnikov v celotni generaciji.

Starostno segregirano institucionalno obravnavanje mladostnikov pa ima poleg prednosti - cenenosti, specializacije, možnosti nadzora - še slabe strani: z naraščanjem starostne homogenosti skupin se namreč mladostniki vse težje socializirajo v nekatere od vlog (na primer poklicne vloge), ki jih zahteva

"odraslo" življenje, zaradi česar se pokažejo težave takrat, ko naj bi sukcesivna generacija te vloge prevzemala. Zdi se, da svet "odraslosti" v pogojih starostno segregiranega obravnavanja (na primer šolanja) s svetom mladih le omejeno komunicira, kar se včasih kaže kot razkorak vrednot, vzajemno nerazumevanje, nepripravljenost za sodelovanje itd.

V oblikovanju vrstniških skupin se odražajo tudi procesi socialnega razslojevanja in slojevske reprodukcije družbe, oziroma drugače povedano, medosebna in medskupinska dogajanja med vrstniki predstavljajo del procesov socialnega razslojevanja. Mnoge raziskave kažejo, da se članstvo v vrstniških skupinah (bodisi neformalnih ali v okviru formalnih ustanov) v pomembni meri oblikuje tudi po socialnem kriteriju, da se po tem kriteriju oblikujejo prijateljstva, romantične zveze, a že sploh tudi znanstva. Najbolj viden družbeni prispevek k tem procesom lahko vidimo v dejstvu, da se v različno usmerjenih šolah (različno zahtevnih, elitističnih itd.) skupaj šolajo populacije mladostnikov, ki se - glede na vrsto šole - med seboj tudi statistično zakonito razlikujejo po socialnem izvoru. Skupinsko dogajanje v takšnih, socialno poenotenih skupinah lahko prispeva k prenašanju, utrjevanju in konformiranju s socialno specifičnimi stališči, vrednotami, aspiracijami, kulturnimi vzorci (pri tem pa sodelujejo - kot smo prej opisali - tudi družbene formalne ustanove), s čimer se že vrstniške skupine pojavljajo kot eden od medijev ali socialnih kontekstov slojevskega obnavljanja družbe.

V zadnjem stoletju, ali še bolje rečeno po II. svetovni vojni se je v tako imenovanem razvitem svetu močno povečala pozornost, ki jo posvečajo mladostniškim vrstniškim skupinam. Družbe se v tem obdobju pospešeno industrializirajo in urbanizirajo, procesi delitve dela se razvijajo v vedno večje potankosti, z njimi pa v družbi prihaja do obsežnejše in intenzivnejše specializacije in parcializacije posameznih področij

družbene dejavnosti, posameznikovega bivanja, vlog in identitet. Razvoj javnih občil je omogočil spoznavanje in primerjanje informacij z vsega sveta⁴, omogočil je ustvarjanje novih skupinskih (modnih) identitet, ustvarjanje novih tipov kulturne usmeritve (potrošniške), reklamiranje in določeno poenotenje vrednotenja materialnih in kulturnih dobrin, stanj in vsebin zavesti itd. Vzporedno z razvojem proizvodnih načinov je dinamika povečevanja števila delovnih mest začela zaostajati za povečevanjem števila delovno sposobnega prebivalstva, pokazala pa se je potreba po podaljševanju trajanja izobraževalnega procesa v šolah.

V teh okoliščinah prihaja do nastanka pojava, ki ga nekateri imenujejo "mladinska kultura". Le-ta naj bi bila po eni strani omogočena z vedno večjo kupno močjo mladih (ter z eksplozijo ponudbe potrošnih dobrin, ki merijo ravno na pojav "mladinske kulture"), po drugi strani pa naj bi odražala vedno večje število mladostnikov⁵, ki so v podobnem družbenem položaju: ne vključeni v procese proizvodnje, in torej materialno odvisni; v položaju relativne telesne in duševne zrelosti, vendar brez možnosti enakovredne in enakopravne socialne uveljavitve.

Še posebno v opisanih okoliščinah dosegajo mladinske vrstniške skupine položaj razmeroma neodvisnega izvora posameznikove socializacije in integracije, ki - kot da nastaja spontano in včasih celo v konfliktu s prevladujočo kulturo in normami, in ki se nasproti posamezniku (mladostniku, staršu, pedagogu) kaže kot razmeroma neodvisen⁶ od njegove volje in izbire.

Z nastajanjem tako imenovane "mladinske kulture" in obstojem pojava vrstniških skupin kot pomembnega socializacijskega dejavnika prihaja do izraza več vrst nasprotij oziroma paradoksnih izrazov in pogojev, zaradi česar jo je ("mladinsko kulturo") težko celovito oceniti in se nanjo smiselno odzivati. Izdvojimo lahko tri najbolj razvidne pare nasprotij:

1. Vsebinska mladostniških vrstniških združb oziroma kulture je prav gotovo odvisna (materialno, vrednostno, idejno) od "starševske" kulture oziroma kulturnih vsebin v globalni družbi; ta odvisnost se kaže vsaj na ta način, da mladinska kultura nastaja deloma kot odgovor na skupno zaznane probleme mladostnikov, živečih v istem družbenem okolju. Po drugi strani pa se kultura kot splet materialnih, ekonomskih, ideoloških in drugih odnosov relativno osamosvaja, spričo česar narava odnosov z globalno kulturo ni več enostavna.
2. Po eni strani sodelovanje v mladostniških vrstniških skupinah socialno slojevsko delitev družbe tudi v tem kontekstu ohranja in obnavlja, po drugi strani pa se z izrazitejšim uveljavljanjem kakih - sicer v družbi poznanih - vrednot pomembnost socialnega izvora mladostnikov manjša, večja pa se pomembnost skupnega položaja v institucionalnem okolju in podobnosti izkušenj v njem.
3. Se en tak par nasprotij predstavlja dejstvo, da namen in motivacijsko vodilo vrstniških skupin in vključevanje v njih - doseganje večje samostojnosti, neodvisnosti, svobode, neomejenosti, obenem s tem pa izoblikovanje vrstniške skupine ali kulture, dopuščajo možnost intenzivnejšega, bolj stereotipnega in posploševanega učinkovanja družbenega nadzorstva.

Prejsem zadnje nasprotje govori v prid razlagi, po kateri je motivacijska osnova oblikovanja vrstniških skupin in sodelovanja v "mladinski kulturi" bolj protiodvisnostne kot pa neodvisnostne narave.

Vsa omenjena nasprotja pa se kristalizirajo v nasprotju med naravo "mladinske kulture" oziroma vrstniških skupin, ki pogosto "od znotraj" ogledajo celovite, popolne, brezčasne,

brezkompromisne, dejansko pa je njihov pomen in vpliv običajno vezan na časovno prehodnost in kratkotrajnost specifične družbene vloge mladince, mladostnika, postadolescenta.

Prestopniške združbe mladoletnikov, socialne razlike in procesi stigmatizacije

Vrstniške skupine predstavljajo torej eno od oblik odgovorov posameznikov (v skupini) na skupno občutene probleme, naloge, težave, ki izvirajo iz podobnega družbenega položaja, osebno sprejetih (a vendar družbeno posredovanih, socializiranih) aspiracij, osebnostnih značilnosti ter tudi univerzalnih filogenetskih potreb in razvojnih faz. Med vsemi takimi skupinami lahko - za ta prispevek - izdvojimo prestopniške skupine. Izraz - kolikor ga razumemo v zvezi s kazensko zakonodajo in pravosodno prakso (v tej zvezi bi bil morda še boljši izraz prestopniške združbe) - najbolj preprosto pove le to, da se je več mladoletnikov združilo pri storitvi kaznivega dejanja, oziroma da je mogoče pri njihovih kaznivih dejanjih najti pogoj sotorilstva kot pravne kategorije. Pravna opredelitev pa je le formalna in zanemarja silno raznolikost med prestopniškimi združbami, raznolikost, ki jo najdemo pri stopnji strukturiranosti takih skupin, pri stopnji prostovoljnosti sodelovanja, pri naravi motiviranosti posameznika za sodelovanje v združbi, glede posameznikovih in skupinskih drugih zunanjih možnosti, pri deležu kaznivih dejanj v celotni dejavnosti posameznika in skupine itd.

Čeprav nasploh velja, da so mladoletniške prestopniške združbe pri nas praviloma le malo strukturirane, da izvrševanje kaznivih dejanj ni nikoli osrednja ali tudi prevladujoča dejavnost, okoli katere bi se skupina šele oblikovala, pa se združbe in posamezniki v njih vseeno močno razlikujejo. Vse združbe, ki smo jih v okviru raziskave⁷ spoznali, smo okvirno razvrstili v tri skupine: prvo so predstavljala naključna,

situacijska, enkratna združevanja mladoletnikov, ki sicer niso bili tesneje povezani in ki sicer niso bili sodno obravnavani zaradi kaznivih dejanj; v drugo skupino smo uvrščali takšne grupacije mladoletnikov (in otrok in polnoletnih), ki so se povezovali v nekakšne mreže znanstev in prijateljstev oziroma v nekakšne razpršene kroge medsebojnih zvez in odnosov. Za take združbe je bilo značilno, da so se kazniva dejanja občasno izvrševala v najrazličnejših medsebojnih povezavah, ne da bi bilo pri tem mogoče najti vedno iste mladostnike kot iniciatorje kaznive dejavnosti. Združb in mladoletnikov iz te skupine je bilo v celotnem vzorcu razmeroma največ, najpogostejše pa smo jih našli v novozgrajenih in novonaseljenih mestnih soseskah. Zdi se, da so tudi značilnosti⁸ preživljanja prostega (in tudi neprostege) časa v teh soseskah omogočale in poogjevale tovrstno izvrševanje kaznivih dejanj. V tretjo skupino pa smo uvrščali združbe prestopnikov - povratnikov, ki so se ne glede na odkritje njihovih kaznivih dejanj (ali pa prav zato) družili razmeroma dalj časa, pri tem pa po izjavah posameznih članov med seboj niso razvijali odnosov močnejšega zaupanja, intimnejšega prijateljstva itd. V povprečju tudi obseg njihovih odkritih kaznivih dejanj ni pomembneje presegal obsega kaznivih dejanj drugih skupin mladostnikov v podobnem času druženja.

Pri razmišljanju o naravi prestopniškega združevanja (predvsem združb iz druge in še bolj tretje skupine) smo začeli vedno bolj izpostavlјati dve značilnosti: pomembnost socialnega izvora in položaja mladoletnikov, na tej osnovi izoblikovan njihov življenski stil in pojmovanja, ter stopnje in oblike njihove stigmatiziranosti. Če smo pri prestopniških združbah kot celoti našli izredno veliko raznolikost starostne sestave, socialnega izvora, družinskih okoliščin, uspešnosti šolanja itd, pa smo predvsem pri združbah in tretje skupine našli praviloma zelo slab socialni izvor in položaj ter boga-

to zgodovino institucionalnega stigmatiziranja, obravnavanja, socialnih neuspehov in konfliktnih situacij itd. Narava njihovega druženja ter odsotnost notranje privlačnosti med člani v skupini se nam je začela zdeti razumljiva na ta način, da smo vedno bolj uvidevali neprostopoljno, "usodnostno" naravo njihovega druženja.

Za člane teh skupin je bila njihova skupina skoraj edino, kar jim je socialno ostalo dostopno, s sočlani (za katere so vedeli, da jim predstavljajo "slabo družbo") so se srečevali vsak dan, enostavno zato, ker so imeli zelo omejeno socialno polje možnosti svojega uveljavljanja in preživljanja prostega časa. Njihova pojmovanja o življenju prihodnosti in samem sebi so bila usodnostna v tem smislu, da so tudi sami bolj ali manj uvidevali svojo (negativno) "usodo" oziroma so jo v veliki meri pripisovali vplivom in dogajanjem izven polja možnosti lastnega učinkovanja.

Izkušnje pogoste lastne stigmatiziranosti, obravnavanosti samega sebe kot nemočnega, slabega, pomoči ali nadzora potrebnega, postavlja posameznika pred problem vzdrževanja pozitivne samopodobe, samospoštovanja, identitete. Odzivi na prevelike razkorake med potrebo po pozitivni samopodobi in negativnim socialnim ocenjevanjem so različni: med individualnimi odzivi bi lahko našli vse od sovražnega odnosa do avtoritet, občutkov zmanjševanja lastne vrednosti in do resnejših pojavov osebne dezintegracije. Med medosebnimi odzivi pa najdemo vse bolj selektivno navezovanje vezi in odnosov z mladoletniki v podobnem položaju, kar omogoča skupinsko oblikovanje (pozitivne) identitete skupine in njenih članov, oblikovanje načinov moralne nevtralizacije krivde in ocenjevanje lastnih kaznivih dejanj.

Tvorba takšnih skupin je torej bolj odziv na problem kot pa njegova rešitev, če z rešitvijo mislimo na spremembo dejavnikov, ki problem sploh sestavljajo in povzročajo. Kljub vsemu pa vrstniško druženje tudi v tem primeru izpolnjuje pozi-

tivno funkcijo vzdrževanja samospoštovanja in identitete, kar v nekaterih primerih preprečuje pojavljanje drugačnih morda osebno in družbeno škodljivejših patoloških pojavov. Takšno združevanje pa - čeprav spričo velikih socialnih omejitev osebno motivirano in utemeljeno - lahko predstavlja celo negativno rešitev, torej rešitev, ki problem še poveča. Združevanje takih mladostnikov v skupine praviloma naleti na še večje neodobranje, stigmatiziranje in omejevanje s strani okolja.

Poskušajmo zgoraj navedeno opisanje ene vrste prestopniških mladoletniških združb navezati na še prej omenjeno vprašanje socialnih razlik in mladinskih vrstniških združb (kultur) nasploh. Ena od najmočnejših tradicij v kriminološki misli 20. stoletja razvija subkulturni pristop k razlagi mladinskega prestopništva. Subkultura naj bi bil koncept, ki bi povezoval dejstvo prevladujoče skupinske narave mladinskega prestopništva, prevladujoče zastopanosti predstavnikov nižjih družbenih slojev med (uradno obravnavanimi) prestopniki in tudi obstoja posebnih mestnih območij večjega pojavljanja prestopništva. Koncept prestopniške subkulture (ki so ga sicer različni pisci tudi diametralno nasprotno razlagali) je pomenil eksplicitno spoznanje o več kot le osebni (osebnostni) etiologiji prestopništva ter v določeni meri (pri nekaterih piscih) tudi spoznanje o močnem vplivu socialnih razlik (ali nepravilnosti, kot so pojav bolj angažirano imenovali drugi) na pojavljanje prestopništva⁹. Sodobnejši (zahodni) teoretiki subkulture v razlago najrazličnejših pojavov odklonskosti uvajajo pojem različnih - socialno vezanih - subkultur, ki naj bi posredovale med družbeno razslojenostjo, položajem posameznika ter njegovo "izbiro" oblike odklonskega vedenja. Med različnimi oblikami odklonskega vedenja povezujejo pojav mladinskega prestopništva (za razliko od na primer "kulturne upornosti" ali delovanja "politično ozaveščenih mladinskih skupin") s subkulturnimi vzorci

nižjih družbenih slojev, pri čemer pa dodajajo, da izrazi-
tejšje subkulturno odzivanje vedno zajema le manjši del ce-
lotne starostne in socialne skupine.

Mnoge od omenjenih teoretičnih razlag mladoletniškega (pres-
topniškega) združevanja potrjuje tudi izkušnje, ki smo si
jih pridobili pri večmesečnem skupinskem delu s štirimi pres-
topniškimi skupinami v okviru raziskave Inštituta za kriminolo-
gijo. Dve od štirih skupin so sestavljali otroci socialno
razmeroma privilegiranih staršev, drugi dve skupini pa so
sestavljali otroci staršev iz relativnega družbenega dna.
Med obema paroma skupin smo opazili naslednje razlike:

- združevanje otrok nižjega socialno-ekonomskega statusa je
bilo v veliko večji meri neprostoovoljno, saj so bile nji-
hove možnosti za preživljanje prostega časa in uveljavitev
druge bistveno manjše, po drugi strani pa so doživljali
tudi vsakodnevne interakcije z osebami in organi iz svoje-
ga okolja, ki so jih opozarjale na dejstvo, da niso enaki
drugim mladostnikom.

- Doživljeni problemi otrok iz obeh skupin so se bistveno
razlikovali: poglobitni problem mladostnikov z višjim
socialno ekonomskim statusom je bil - sodeč po njihovih
pogovorih - dosegati čim boljše rezultate v šolah, kjer
so bili že relativno uspešni; urediti odnose s starši,
ki so jih že sicer podpirali v njihovih hotenjih; zmanj-
šati posledice sodnega ukrepa na najmanjšo možno mero,
čeprav so nekateri (upravičeno!) pričakovali, da jim s
strani sodišča ne grozi "nič hudega". Poglobitni problem
članov dveh skupin pa je bil obstoj vsakodnevnih, ponav-
ljujejočih se in tudi nasilnih intervencij s strani okolja
oziroma obstoj zaostrene konfliktnosti v več socialnih
okoljih hkrati. Šola oziroma služba jim ni predstavljala
velikega problema, saj jih je šola - kot neuspešne in mo-

teče - že odpisala, služba pa jim za enkrat ni bila dovolj privlačna. Postopek na sodišču in sodni ukrep jim je bil vsaj v eksplicitnih pogovorih - manj pomemben, saj so delovanje sodišča manj razumeli oziroma jim je bila grožnja sodnega ukrepa spričo vsakodnevnih konfliktnosti manj pomembna.

- Skupinski delavci, ki so se srečevali z vsemi štirimi skupinami, so doživljali različne odzive na svojo pripravljenost, da se daljši čas sestajajo z mladostniki: otčinci višjega SES so ponudbo izrabili za pogovarjanje o obćih problemih, s čimer so se približevali svojim lastnim težavam, iskali nasvete za uspešnejše učenje, razrešitev manjših nesoglasij s starši itd. Člani skupin nižjega SES pa so takšno ponudbo v večji meri zavrnilo ter pričakovali bodisi vključitev skupinskih delavcev v življenje skupine bodisi bolj stvarno pomoč pri razreševanju konfliktnih odnosov z okoljem. Le v enem primeru smo uspeli navezati z dejavniki v okolju takšne stike, da je prišlo do opazne spremembe v odnosu med skupino in okoljem in da se je skupina na nek način v okolju uveljavila.

V razmišljanju o delu s skupinami smo prišli do zaključka, da so člani skupin z višjim SES potrebovali drugačno obravnavanje (če so sploh kakšno potrebovali), usmerjeno predvsem v osebno pomoč in podporo. Mladostniki z nižjim SES pa takšne vrste obravnavanja niti niso bili pripravljeno v tolikšni meri sprejeti, obenem pa smo tudi lahko opazili, da leži eden od pomembnejših dejavnikov (ne samo zgodovinskih, a tudi aktualnih) oblikovanja njihove prestopniške vloge v ožjem in širšem okolju. Paradoks pa je, da smo bili kot skupinski delavci bolje opremljeni za nudenje pomoči mladostnikom višjega SES, ki so pomoč manj potrebovali, manj pa za obravnavanje okolja mladostnikov nižjega SES, ki bi takšno intervencijo bolj potrebovali.

Teorija in predlogi za prakso

Tipologije in teoretične razlage, ki so se razvile v drugih družbenopolitičnih in ekonomskih razmerah imajo seveda za naše razmišljanje le omejen pomen. Kljub temu pa soočanje z dejstvom, da se določene vrste socialnih problemov pogosteje pojavljajo v določenem družbenem sloju, skupaj z dejstvom prevladujoče individualne (na osebnost usmerjene) obravnave mladostnikov, postavlja strokovnega delavca pred vprašanje, kako delovati pri razreševanju problemov teh (socialno depriviranih) skupin prebivalstva, kje so meje individualizacije družbenih problemov, kje je razmejitev med učinkovitim obravnavanjem posameznika in delovanjem v območju družbenega oziroma kako te meje presegati. V zaključku navajamo štiri sklope teoretične misli ter predstavljamo razmišljanje o njihovih implikacijah za prakso.

1.

Teorija: Stigmatiziranje (specializirano, institucionalno obravnavanje "problematičnega" posameznika) problema običajno ne razrešuje z odpiranjem novih pozitivnih možnosti, temveč bolj z odstranjevanjem negativnih dejavnikov, omejevanjem, dodatnim nadzorom. Vse to ima lahko za posledico, da posameznik sprejme ponujeno vlogo "obravnavanega problematičnega posameznika", da zmanjša svojo dejavnost v poskusih lastnega razreševanja, da si ustvarja negativna stališča do družbe. Stigmatiziranje stereotipizira družbeno odzivanje na odklonkost ter zmanjšuje morebitne pomisleke v zvezi z interveniranjem v življenje posameznika (ki je "problemi").

Praksa: Socialno skrbstvo se pri obravnavanju mladinskega prestopništva največkrat vključuje v obravnavanje mladostnika kot zadnji člen v verigi ukrepanja, in s tem tudi mimo lastne volje nadaljuje verigo stigmatiziranja. Strokovni delavec je v tem okviru omejen že z "predfabriciranimi" informacijami

o problemu, ki so jih zbrale druge institucije, ki jih pri problemu zanimajo drugi aspekti kot delavca socialnega skrbstva, omejen je z dolžnostjo ukrepanja (izvajanja ukrepa) ter s svojo specifično vlogo izvajalca tretmaja socialne neprilagojenosti.

Spreminjanje dela v zvezi s škodljivimi posledicami stigmatiziranja bi zahtevalo spremenjeno vlogo strokovnega delavca, ki se naj ne bi vpletal v življenje mladostnikov le po že uresničenem uradnem obravnavanju kaznivih dejanj. Vključevanje strokovnega delavca v različna primerna¹⁰ okolja uresničevanja potreb mladostnikov bi spremenilo njegovo vlogo iz vloge "socialca" ali izvajalca "tretmaja" v vlogo zainteresiranega strokovnega delavca pri razvijanju skupnosti, ki je opremljen z določeno družbeno močjo (pooblastilom svoje institucije) in strokovnim znanjem in vrednotami. V tem okviru naj bi strokovni delavec predvsem deloval v smislu vplivanja na tiste družbene procese, ki vztrajno težijo k izločanju socialno manj uspešnih posameznikov, oziroma naj bi soustvarjal takšna okolja (organizacije), kjer bi ti mehanizmi delovali po drugačnih kriterijih kot v večini drugih okolij.

2.

Teorija: Socialne razlike in značilnosti socialnega položaja objektivno strukturirajo življenjski prostor posameznika ter vplivajo na večjo ali manjšo verjetnost, da se bo razvil način zadovoljevanja potreb, ki bo označen kot prestopniški. Vpliv socialnih razlik in okolja se kaže v dveh vidikih: - kot okvir osebne zgodovine - pojavljanja neugodnih etioloških dejavnikov in razvoja osebnih dojemanj, aspiracij - kot sedanja struktura okolja, možnosti in pritiskov v njem, razpoložljivih vlog za mladostnika itd.

Praksa: Zdi se, da strokovni delavci v socialnem skrbstvu zaradi obstoječih pogojev dela ter narave problematike lažje

in uspešneje obravnavajo mladostnike iz ugodnejšega socialnega okolja oziroma tam, kjer potek obravnave ne zahteva poseganja v okolje. Strokovni delavec je tudi po svoji osebni življenjski praksi razmeroma oddaljen od mladostnikov iz nižjih slojev, zaradi česar jim velikokrat lahko ponudi le možnost formalnega odnosa in formalnih ciljev. Zelo redko se strokovni delavci pojavljajo kot stalno dejavni oblikovalci mladostnikovega okolja socialnega uveljavljanja.

Glede na objektivni obstoj socialnih razlik ter glede na vlogo strokovnega delavca v okviru družbene delitve dela in moči se je teh problemov težje lotiti neposredno.

Angažiranje v naravnih okoljih bi strokovnemu delavcu omogočilo vplivati na procese navidez "enakopravnega" ocenjevanja mladostnikov, ki pa dejansko - preko dejavnosti izločanja in stigmatiziranja - ožjajo prostor uveljavljanja mladostnikov iz nižjih družbenih slojev. Posreden pristop k delovanju socialnih razlik je možen tudi v stvarnejši oceni mladostnikovih aspiracij. Včasih pritiskamo na mladostnika, da bi se vključil v šolo ali službo, ne da bi prej zagotovili oziroma ugotovili za to potrebno motiviranost in aspiracije; včasih pa tudi mladostnikovih pristnih aspiracij ne upoštevamo, ker se sprijaznimo z dejstvom njegovih relativno manjših legitimnih sredstev za njihovo uresničevanje.

3.

Teorija: Posameznik je tudi v vlogi devianta praviloma dejaven v oblikovanju predstav o samem sebi, o svoji prihodnosti, o svoji vlogi. Iz te dejavnosti izhajata tudi dejavnost v zunanjem uresničevanju lastnih predstav. Ta aktivnost je pogojena z življenjsko zgodovino, sedanjimi možnostmi, je preslikana skozi specifične oblike obstoječih (mladinskih) kulturnih vzorov (in mladostnikovega sprejemanja teh vzorov).

Praksa: Mladostnikovih pojmovanj - morda zaradi občutka lastnega boljšega vpogleda v stvarnost - pogosto ne upoštevamo v zadostni meri, cilje obravnave velikokrat zastavljamo formalno in stereotipno. Vloga strokovnega delavca bi s tem v zvezi morda lahko bila v posredovanju med simbolnim svetom mladostnika in svetom konvencionalne družbe. Oba sveta imata svoje predpostavke, ki so včasih le omejeno združljive. Z upoštevanjem različnosti oziroma individualnosti sveta pojmovanj mladostnika morda ne bi dosegli boljših zunanjih rezultatov (v smislu formalnih kriterijev obravnave), verjetno pa bi vsaj zmanjšali škodljivo vplivanje same obravnave na mladostnika (tu mislimo na razvoj sovražnega odnosa, odtujitve od postopka).

4.

Teorija: Vrstniška (tudi prestopniška) skupina mladostnikov nastane kot motiviran in razložljiv odziv na življensko situacijo mladostnikov. Velikokrat se pospešeno razvija v družbeno nesprejemljivi smeri šele z naraščanjem zunanjih pritiskov instigmatizacije. Vendar je tudi v tem primeru osebno motivirana, saj se posameznik (v okviru svojih socialnih možnosti) zanjo odloča med možnimi alternativami. Skupina za posameznika lahko izpolnjuje vlogo dejavnika osebnotne in socialne integracije (čeprav v tako imenovanem polju "subkulture").

Praksa omenjenih značilnosti ne more upoštevati, če poudarja le obravnavanje že uresničenih "problemov", ne pa tudi stvarnosti vrstniškega druženja mimo že odkritih in obravnavanih "problemov". Če ne more upoštevati pomembnosti socialnih razlik ter skupine ocenjuje z vidika nekakšnega zaželjenega povprečja stereotipnih socialnih ciljev. Če ne uspe v spoznavanju osebnega pojmovanja in vrednostnega sveta mladostnika ter njegove motivacije za sodelovanje v skupini. Posledica tega neupoštevanja je, da sicer strokovni delavec lahko

oblikuje takšno ali drugačno mnenje o naravi skupine (najpogosteje je to mnenje o škodljivosti skupine ter težnja k njenem razbitju), vendar je tako daleč od stvarnih pogojev oblikovanja skupine, da nanjo ne more pomembneje vplivati (razen z odstanitvijo mladostnikov iz njihovega primarnega okolja; s takim posegom pa se problem le prestavi drugam - na primer v vzgojni zavod).

Načelo za delo v praksi bi moralo biti, da ni dovolj prestopniških skupin le razbijati, če ob tem ne moremo v okolju ustvarjati pozitivnih možnosti za uveljavitev mladostnikov. V takem primeru namreč mladostnikom le odvzamemo del - sicer družbeno negativen - njihovega okolja osebnega uveljavljanja, ter s tem osebne pritiske in frustracije povečamo. Strokovni delavec naj bi z upoštevanjem prej opisanega teoretičnega izhodišča spodbujal vključevanje mladostnikov v vrstniške skupine, vendar bi moral ob tem zagotavljati tudi možnost pozitivne uveljavitve skupine v okolju. Le z zmanjševanjem stigmatizacije bi se zmanjšal tudi občutek usodnosti skupine, stopnja neprostopeljnosti, ki pogojuje, da je tudi osebostna integracija v takih skupinah le začasna.

Namesto zaključka

Omenjene štiri teoretične misli in vodila iz njih za prakso so v tesni zvezi z oblikovanjem poklicne vloge strokovnega delavca v okviru socialnega skrbstva. Sedanji praksi lahko v veliki meri očitamo individualizacijo družbenih problemov, ter formalizem v postopkih. Opisana vodila za prakso naj bi po eni strani težila k večjemu neposrednemu angažiranju delavcev v družbenem okolju, po drugi strani pa k tesnejšemu stiku s kulturo uporabnikov dejavnosti socialnega skrbstva. Ti dve značilnosti lahko pojmujeemo kot obliki podružbljanja z dvema "sogovornikoma" socialnega skrbstva: družbeno skup-

nostjo in klienti (uporabniki?). Vsako podružbljanje pa zahteva svoj subjekt podružbljanja: to je družbeno organizirana iniciativa, moč, pooblastilo za začenjanje in razvijanje takega procesa. V tem prispevku puščamo odprto vprašanje takega družbenega subjekta oziroma lahko le naznačimo, da smo v prispevku načeli vprašanja strokovne in poklicne vloge, načel, prakse in institucij, ki so tudi v zvezi z globalnejšimi družbenimi pogoji in cilji.

OPOMBE

1. Specifičnost skupine se lahko nanaša na drug prostor in/ali čas njenega delovanja, na drugačno vlogo, ki jo ima posameznik v takšni skupini, na druge socializacijske vsebine in teme, ki se v takšnih skupinah razvijajo. Specifičnost vrstniške skupine pomeni, da je z ozirom na nekatera področja mogoče najti vsaj minimalni konflikt med vlogo posameznika kot člana vrstniške skupine in njegovo vlogo v kaki drugi skupini (na primer v družini, v šolskem kolektivu itd.).
2. Dejstvo, da so v skupini približno enako stari posamezniki, še ne pomeni, da so tudi sicer enaki po svoji vlogi v skupini. Znotraj vrstniške skupine so vloge diferencirajo po drugih značilnostih posameznikov, cilju skupine itd, vendar pa ne prihaja do obsežnejše vnaprejšnje razporeditve vlog, kot se praviloma dogaja v družini.
3. Pri tem gre lahko za osebno integracijo skozi sodelovanje v družbeno negativno vrednotenih dejavnostih in skupinah. Takšna integracija je zato vedno konfliktna oziroma dolgoročno dvomljiva, saj negativna stigma pred posameznika postavlja spet nove probleme lastnega vrednotenja.

4. Tu je mišljen predvsem informacijsko "obdelan" svet, svet, katerega podoba nam posredujejo močno centralizirane in monopolizirane informacijske službe.
5. Pri tem številni pisci opozarjajo, da se obdobje, ki ga pesameznik preživi v vlogi mladostnika, z razvojem družbe daljša. Drugi pa opozarjajo na nastajanje novega obdobja - post-adolescence, ki se nadaljuje za določen del mladine v pozna dvajseta leta.
6. Posebne kulturne in medosebne norme, vrednote, življenjski stili se s stališča posameznika zdijo kot razmeroma neodvisna in nesremenljiva možnost v socialnem okolju zato, ker so utemeljeni in vzdrževani ne le osebno ali skupinsko, temveč na določen način tudi skupnostno, generacijsko, zgodovinsko.
7. Raziskavo z naslovom "Akcijsko raziskovanje mladoletniških prestopniških združb", Inštitut za kriminologijo, Ljubljana, 1982, je financirala Republiška raziskovalna skupnost, z enkratnim prispevkom pa jo je podprla tudi Skupnost socialnega skrbstva Slovenije.
8. Te značilnosti so bile v zvezi z gostoto naselitve, razmeroma še nestrukturiranim socialnim delovanjem skupnosti ter njenih podskupin, odsotnostjo infrastrukture, itd. Več o tem glej pri Dekleva, D.: Mladoletniške prestopniške združbe in njihova struktura, Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Ljubljana, 34/1983, s. 39-48.

9. Dolgotrajne in intenzivne razprave o odnosu med prestopništvom in socialnim izvorom niso potrdile enostavnih zvez med obema značilnostima: namesto tega poudarjajo posredne zveze, ki povezujejo socialni izvor posameznika, njegove življenske izkušnje, aktualne aspiracije in možnosti, procese stigmatiziranja in šele nato uresničenega prestopništva.

10. Primarna v tem smislu, da niso strukturirana predvsem v zvezi s potrebo po obravnavanju prestopnikov.

SOCIALNI IN EKONOMSKI VIDIKI SOLIDARNOSTI V STANOVANJSKEM
GOSPODARSTVU SR SLOVENIJE^x

Srna Mandič

Osnovni namen naloge Socialni in ekonomski vidiki solidarnosti v stanovanjskem gospodarstvu SR Slovenije je bil vzpostaviti in preveriti pojmovno teoretski instrumentarij za analizo stanovanjskega gospodarstva zlasti v tistih dimenzijah, ki zadevajo uveljavljanje načela solidarnosti kot enega temeljnih, z ustavo določenih družbenih načel delitve.

Ker pa je bilo za doseg tega cilja potrebno najprej sploh ustrežno sociološko koncipirati sam proces stanovanjskega gospodarstva, smo se v prvem delu naloge usmerili v njegovo konceptualizacijo, in sicer kot procesa produkcije in reprodukcije prostorsko socialnih struktur za stanovanje. Ta koncept bi naj omogočil celovito obravnavo procesa stanovanjske reprodukcije in njenih posameznih delov v njegovi dinamiki in odvisnosti od procesa celotne družbene reprodukcije.

V okviru modela, ki smo ga oblikovali, smo ta proces razvili in analizirali v smislu enostavnih momentov produkcijskega procesa:

1. Proces produkcije v ožjem smislu: ta moment produkcije postavlja v ospredje dimenzijo stanovanja kot grajene strukture in v bistvu sovpada s tem, kar običajno imenujemo stanovanjska gradnja ter spremljajoče dejavnosti. Družbena oblika, v kateri ta proces poteka, je v tem momentu šele drugorodna in ga diferencira na več tipov. Tako ne moremo govoriti o enovitem procesu produkcije, pač pa o treh tehnološko, investicijsko, organizacijsko in izvedbeno dokaj različnih tipih, ki so se uve-

---

^x Članek je povzetek raziskovalne naloge Inštituta za sociologijo pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani. Nosilka naloge je avtorica članka.

ljavili pri nas, o družbeni, zasebni in združni gradnji. Koncept družbeno usmerjene stanovanjske gradnje, ki je usmerjen k poenotenju določenih značilnosti teh tipov, se uveljavlja šele v novejšem času.

2. Moment distribucije: Prvi moment - produkcija v ožjem smislu - je izpostavil proces proizvodnje stanovanja kot grajene strukture. V drugem momentu prihaja v ospredje proces nastajanja stanovanja kot socialno strukturirane entitete: gre za proces razdeljevanja ustvarjenih produktov - stanovanj po družbenih zakonih in določitev posameznikovega deleža v teh proizvodih. Možno je govoriti o 5 idealnih tipih oz. mehanizmih reguliranja distribucije: regulacija preko trga, družbeno interesna regulacija, regulacija na osnovi solidarnosti primarnih in sekundarnih skupin, pravna regulacija (v primeru, ko postane pravna regulacija na osnovi pozitivnega pravnega reda avtonomna glede na ostale tipe regulacije) ter zadnji tip, kjer distribucija sovpada s produkcijo - torej zasebna gradnja. Ti tipi realno ne nastopajo v čisti obliki, pač pa se medsebojno dopolnjujejo, interferirajo in pogojujejo drug drugega.

3. Moment potrošnje: ta moment izpostavlja uporabno vrednost že proizvedenega in distribuiranega stanovanja, ki postane tako predmet uživanja, rabe, uporabe. V ospredju je torej kvaliteta stanovanja. Kakršenkoli poskus nadaljnjega razvijanja in vsebinskega opredeljevanja te "kvalitete" (tudi preko kategorije potreb) nas privede do dejstva, da je ta kvaliteta realno podvržena isti redukciji, ki (tudi v družbi prehodnega obdobja) človeka kot celovito bitje reducira na delovno silo: stanovanje kot prostor reprodukcije človeka kot celovitega bitja (seveda v historičnih okvirih) se reducira, sicer socialno diferencirano, v "historično skladišče delovne sile", ki naj zagotovi njeno biološko družbeno reprodukcijo. Ker pa ta reprodukcija delovne sile implicira tudi trošenje drugih dobrin, nastopi stanovanje tudi v vlogi strukturants potrošnje, kot potrošni subsystem. Številne so študije, ki ugotavljajo prisó-

tnost elementov te redukcije (npr. t.i. spalna naselja) ter opozarjajo na nujnost preseganja te redukcije.

Ti trije momenti drug drugega bistveno sopogojujejo.

Proces stanovanjske reprodukcije pa je v določenem odnosu tudi do procesa celotne družbene reprodukcije: od njega je odvisen, vendar nanj tudi vzvratno vpliva. Poleg njegovega vpliva na pojav sociabilnosti smo v nalogi izpostavili in analizirali predvsem njegov vpliv na pojav vertikalne družbene neenakosti. Pri tem ne gre le za vprašanja obstoja in delovanja mehanizmov, ki bi znotraj procesa stanovanjske reprodukcije delovali v smeri zmanjševanja socialnih razlik v družbeno sprejemljiv obseg, pač pa tudi za to, kakšen je vpliv stanovanjske reprodukcije kot take na nastajanje družbene neenakosti v globalni družbi. Ne gre torej le za to, kako in koliko se družbene neenakosti odražajo v stanovanjski reprodukciji, ampak tudi za to, kako se skozi njo reproducirajo oz. multiplicirajo. Multipliciranje socialnih neenakosti na področju stanovanjske reprodukcije in preko njega smo v nalogi analizirali v dveh vidikih. Prvi izhaja iz stanovanja kot grajene strukture in zasleduje kopičenje različnih socialnih ugodnosti oz. neugodnosti na tej podlagi. Prostorsko gledano predstavlja skrajno obliko take kumulacije pojav segregacije, kjer se razlikam v individualnem stanovanjskem standardu pridružujejo tudi razlike v možnosti koriščenja t.i. družbenega standarda, kar je, glede na njegovo normativno usmerjenost k izenačevanju porabe na nekaterih stateško pomembnih področjih družbenega življenja, še posebej kritično. Drugi vidik izhaja iz stanovanja kot ekonomske kategorije in vsebuje niz različnih socialnih ugodnosti oz. neugodnosti, ki posledično sledijo začetnim ugodnostim oz. neugodnostim pri pridobivanju stanovanja.

V drugem delu naloge smo na osnovi podanega modela procesa stanovanjske reprodukcije in izoblikovanega pojmovnega instrumentarija v grobih obrisih analizirali poglavitne elemente in usmerjenost stanovanjske politike v povojnem obdobju, največjo pozornost pa smo namenili procesu distribucije stanovanj. V zvezi s tem velja omeniti eno izmed najbolj kritičnih ugotovitev. Po podatkih, ki so nam bili na voljo iz Statističnega letopisa SR Slovenije, smo izračunali nekaj pokazateljev reševanja stanovanjske problematike delavcev v združenem delu SR Slovenije v obdobju od leta 1975 do 1978. Obravnavano časovno obdobje je prekratko, da bi mogli govoriti o stalnem trendu, vendar pa kaže na določen pojav, ki bi ga bilo v daljšem časovnem obdobju potrebno natančneje raziskati.

V tem obdobju lahko opazimo padec števila vloženih prošenj za stanovanja in kredite v absolutnem smislu, raste tudi delež nerešenih prošenj glede na vse vložene; pada število rešenih prošenj v absolutnem smislu ter v relativnem - glede na vse delavce ter vse vložene prošnje. Leta 1975 je prišlo na eno rešeno 1,3 nerešene prošnje, v letu 1978 pa 1,6.

V opazovanem času je prišlo do določenega prestrukturiranja: med vsemi vloženimi prošnjami se je zvišal delež prošenj za stanovanje, znižal pa delež prošenj za kredite. Rešene prošnje za stanovanja v tem obdobju padajo v absolutnem in relativnem smislu (tako glede na vse delavce kot glede na vse vložene prošnje). Število nerešenih na eno rešeno prošnjo za stanovanje se v tem obdobju poveča s 3,6 na 4,5.

Kar zadeva vložene prošnje za kredite lahko opazimo njihovo upadanje tako v absolutnem kot relativnem smislu. V upadanju je tudi število rešenih prošenj za kredite v absolutnem smislu ter glede na vse delavce, izboljšuje pa se razmerje med rešenimi in nerešenimi prošnjami za kredit.

Če nekoliko poenostavljeno vzamemo izobrazbo, kot indikator socialnega statusa za kar so na voljo podatki iz leta 1978, dobimo dokaj konsistentno podobo o socialno diferenciranem reševanju stanovanjske problematike delavcev v združenem delu. Med vlagatelji prošenj za stanovanja so nadreprezentirani delavci z visoko, višjo in srednjo izobrazbo ter VKV delavci, podreprezentirani pa delavci z nižjo izobrazbo ter KV in NKV delavci.

Med delavci, ki so dobili stanovanja, so nadreprezentirani tisti z visoko, višjo in srednjo izobrazbo ter VKV delavci, podreprezentirani pa delavci z nižjo izobrazbo ter KV, PKV in NKV delavci.

Kakšna je uspešnost izobrazbenih skupin v smislu deleža rešenih glede na vložene prošnje za stanovanje znotraj posamezne skupine? Delež rešenih glede na vložene prošnje znotraj posamezne izobrazbene skupine je premosorazmeren z višino izobrazbe - višji pri višji izobrazbi, nižji pri nižji izobrazbi.

Delavci z višjo izobrazbo se pogosteje odločajo za vložitev prošnje za stanovanje kot delavci z nižjo izobrazbo, hkrati s tem pa je tudi večja verjetnost (statistično), da bo vložena prošnja tudi pozitivno rešena. Za skupino z nižjo izobrazbo, zlasti pa za PKV in NKV delavce, velja obratno: prošnje za stanovanja vlagajo v manjši meri, če pa že, je tudi manjša verjetnost, da bo prošnja pozitivno rešena.

Presenetljivo je, da distribuciji solidarnostnih stanovanj glede na uporabljene podatke te zakonitosti ne le ne uspeva preobrniti, temveč ji tudi sama zapada (v letu 1978 so med prejemnike solidarnostnih stanovanj sodile tudi "mlade družine"). Deleži solidarnostnih stanovanj med vsemi razdeljenimi stanovanji se pri posameznih izobrazbenih razredih bistveno ne razlikujejo. Med prejemniki solidarnostnih stano-

vanj v tem letu so nadreprezentirani delavci z visoko, višjo in srednjo izobrazbo ter VKV delavci, podreprezentirani pa delavci z nižjo izobrazbo ter KV, PKV in MKV delavci.

Kar zadeva prošnje za kredite, se za njih pogosteje odločajo delavci višje izobrazbene skupine ter VKV in KV delavci kot tisti z nižje izobrazbene skupine, glede deleža rešenih prošenj med vsemi vloženimi pa med posameznimi izobrazbenimi skupinami ni opaziti večjih razlik.

x x x

V zednjem delu naloge smo skušali oblikovati pojmovno teoretski model solidarnosti v stanovanjski reprodukciji. Ker obstajajo večje razlike v rabi in opredeljevanju pomenke strukture pojma solidarnosti - in prav na področju stanovanjske reprodukcije je ta pojem podvržen drastični vsebinski redukciji - smo najprej predstavili sprejeti koncept solidarnosti, ki je bil razvit na ISU.⁽¹⁾

Koncept izpostavlja poleg solidarnosti na ravni primarnih in sekundarnih skupin (konsolidacija skupin(e) na osnovi občutka skupne ogroženosti ali zaradi doseganja določenih ciljev na osnovi skupnega interesa), še dve drugi specifični ravni solidarnosti: sistemsko-regulativno in razvojno-dinamično raven. Njuna specifičnost je utemeljena v razredni interesni solidarnosti delavskega razreda na oblasti. Solidarnost izhaja iz skupne razredne lastnine proizvodjalnih sredstev in implicira vzajemno ekonomsko in družbeno odgovornost med posameznimi subjekti združenega dela.

Razvojno-dinamična raven solidarnosti implicira proces konsolidacije ljudi in skupin v družbenem gibanju k normativno določenim dolgoročnim globalnim ciljem socialistične družbe.

Sistemska regulativna raven oz. funkcija solidarnosti implicira tisto pomensko vsebino, ki jo zastavlja Ustava SR Slovenije. Ustava namreč pri doseganju temeljnega družbenega cilja, (po Kardeljevi formulaciji)⁽²⁾, da "socialistična družba mora usklajevati različne interese delavskega razreda tako, da ohranja celoto, stimulira produkcijo in delo in v tem procesu zmanjšuje socialne razlike", pripisuje solidarnosti naslednjo vlogo:

"Ti smotri se uresničujejo z nenehnim izboljševanjem življenjskih razmer in delovnih pogojev s tem, da se na temeljih vzajemnosti in solidarnosti premagujejo razlike, ki izvirajo iz materialne nerazvitosti in drugih neenakih možnosti za življenje in delo ter onemogočajo in odpravljajo razlike, ki ne izvirajo iz uporabe načela delitve po delu."

Solidarnost na sistemsko-regulativni ravni je torej ustavno določena kot mehanizem, ki naj zagotovi čimbolj izenačene delovne in življenjske pogoje na strateško pomembnih področjih družbenega življenja, izenačuje startne možnosti za vse, zmanjšuje zgodovinsko nastale socialne razlike, ki ne izvirajo iz uporabe načela delitve po delu, in zagotovi določen minimum socialno ogroženim skupinam.

Na osnovi takega razumevanja pojma solidarnosti smo oblikovali pojmovno teoretični model solidarnosti v stanovanjski reprodukciji.

Solidarnost na stanovanjskem področju je pojmovno podvržena isti redukciji, kot pogosto tudi sam pojem solidarnosti, na tisti njegov del, ki implicira zagotavljanje pomoči opredeljenim socialno ogroženim skupinam.

Že S. Šušvar je opozoril, da je taka pojmovna redukcija ne le nezadostna in se z njo ne moremo zadovoljiti, temveč da je na določen način tudi zavajajoča - zamegljuje bistvena protislovja na tem področju:

"Stanovi za radnike več se podižu prikupljanjem neke vrste milostinje, kso da baš radnici ne stvaraju društvena materialna bogastva, koja im se u društvenoj preraspodijeli otimaju. Zar doista nije smiješno da jedno socijalističko društvo mora pribjegavati načelima karitativnosti i mecenatstva da bi rješavalo radničke životne probleme? (...) Dok god se takva načela primjenjuju to je jasan dokaz da u korijenima društva postoje duboke socijalne nejednakosti i da eksploatacioni sistemi nesmetano funkcioniraju."⁽³⁾

Pojmovno polje "solidarnost v stanovanjski reprodukciji", ki smo ga v pričujoči nalogi skušali formalizirati do ravni modela, predstavlja medsebojno aplikacijo, križanje pojmovnih polj "stanovanjske reprodukcije" in "solidarnosti", kot sta konceptualizirani. To pojmovno polje je heterogeno in notranje razčlenjeno. Formalno ga je možno podati v obliki matrike, katere ena dimenzija predstavlja stanovanjsko reprodukcijo s tremi momenti in njihovimi strukturnimi elementi, druga dimenzija pa solidarnost s tremi nivoji: solidarnost primarnih in sekundarnih skupin, sistemsko regulativni in razvojno-dinamični nivo. Vsebinsko posameznega polja matrike je možno določiti v dveh smereh. Prvi zadeva delovanje principa solidarnosti v okviru procesa stanovanjske reprodukcije, drugi pa

vpliv procesa stanovanjske reprodukcije in njegovih posameznih elementov na uveljavljanje principa solidarnosti v globalni družbi. V nalogi smo skušali nakazati možne vsebine posameznih polj - vsebinskih sklopov, posebej pa smo izpostavili in razvili enega med njimi - delovanje sistemsko-regulativnega nivoja solidarnosti v stanovanjski reprodukciji.

Omenili smo že, da se sistemsko-regulativna vloga solidarnosti pogosto reducira le na pomoč določenim socialno ogroženim skupinam. Prav zaradi te redukcije je posebej potrebno poudariti tisto vsebino solidarnosti, ki predstavlja omejevanje in odpravljanje razlik, ki ne izvirajo iz uporabe načela delitve po delu. V zadnjem času, v zaostrenih pogojih gospodarjenja, se namreč poudarja nevarnost, da bi se solidarnost kot socialno-izravnalni mehanizem izrodila v neksšno splošno zmanjševanje socialnih razlik, v nekak egalitizem, ki bi bil v nesprotju z načeli delitve po delu in bi ga ogrožal - t.i. lažna oz. laži solidarnost. Vse prepogosto pa se pozablja na neko drugo skrajno nevarnost: da bi tudi opustitev ali nedosledno izvajanje načela solidarnosti prav tako ogrozila uveljavljanje načela delitve po delu s tem, ko ne bi odpravljala razlik, ki ne izhajajo iz dela. Solidarnost kot načelo delitve torej ne sme ogrožati razlik, ki izhajajo iz dela, vendar pa mora ogrožati razlike, ki ne izhajajo iz dela. Nevarno je, da bi izključno opozarjanje na prvo nevarnost - odpravljanje socialnih razlik, ki izhajajo iz načela delitve po delu - izrinilo v pozabo tudi drugo nevarnost: ohranjanje in večanje socialnih razlik, ki ne izhajajo iz dela. Prav na stanovanjskem področju je to posebej aktualno, saj gre za vprašanje možnosti povečevanja socialnih razlik preko področja stanovanjske reprodukcije v smislu kumulacije socialnih (ne) ugodnosti. Poleg že omenjenega pojava segregacije kot oblike take kumulacije velja opozoriti še na drugo obliko, ki zadeva stanovanje kot ekonomsko kategorijo.

Če postavimo v medsebojni odnos osnovni družbeni mehanizem delitve dohodka, ki izhaja iz "distribucije proizvodnih pogojev", in stanovanjsko politiko (dodeljevanje družbenih stanovanj in kreditov) kot pogojno posebni mehanizem redistribucije, se, nekoliko poenostavljeno, postavlja vprašanje narave tega odnosa: ali je "stanovanjska distribucija" prvi premo- sorazmerna, ji torej sledi in jo ojačuje, ali obratno sorazmerna?

Ali torej socialne razlike odraža, zmanjšuje ali pogloblja? Ali je stanovanje samo eden od privilegijev določenega družbenega sloja (višji izobrazbi in višjemu dohodku, večji družbeni moči se pridružuje še večje, bolj kvalitetno stanovanje na ustreznejši lokaciji; dobljeno pod ugodnejšimi pogoji; hitreje, z večjo možnostjo, da gre za družbeno stanovanje; ali pa z večjo možnostjo višjih kreditov, kar je pri obstoječi stopnji inflacije še posebej ugodno) katerega zagotovitev in vzdrževanje predstavlja relativno in absolutno manjše finančno oz. psihofizično in časovno breme, tako da v večji meri omogoča nadaljnje izobraževanje, večjo stopnjo družbeno-politične aktivnosti, več časa za boljšo socializacijo otrok, večjo možnost pridobivanja večjega dohodka zunaj dela itd., s čemer se ta krog privilegiranih ojačuje. Nižjemu dohodku, nižji izobrazbi, manjši družbeni moči pa se pridružuje manjša možnost priti do družbenega stanovanja, možni so nižji krediti in s tem v zvezi manjša korist od inflacije, zato pa je relativno večje finančno breme, še posebej pa večji psiho-fizični angažma pri nabavi oz. gradnji ter seveda manjše možnosti dodatnega izobraževanja, družbeno-politične aktivnosti, manj časa za socializacijo otrok itd., kar spet ustvarja negativni ojačujoči se krog podprivilegiranih za drug sloj.

Na to vprašanje seveda ni možno dati enovitega odgovora in je to seveda stvar analize in empiričnega raziskovanja, ki naj izpostavi "kritične mehanizme" in socialne skupine.

Druga nakazana smer analize zadeva podaljševanje oz. omejevanje socialnih razlik v sfero stanovanjske reprodukcije.

Vprašanje omejevanja socialnih razlik v sferi stanovanja oz. njihovega ohranjanja v okviru družbeno sprejemljivih razlik, je utemeljeno v dvojni naravi stanovanja.

V procesu distribucije stanovanj, kot smo to že nskazali, prihaja na dan dvojna narava stanovanja kot ekonomske in socialne kategorije. Menjalna vrednost stanovanja nastopa kot element v sistemu celotnega plansko-tržnega mehanizma in se podreja njegovim zakonitostim. Hkrati nastopa stanovanje kot bistveni element oz. pogoj kvalitete življenja in socialne varnosti in je kot tako neogibno predmet družbene skrbi, ki presega le tržno logiko.

Ker pa gre pri stanovanju oz. njegovi ceni za neprimerno večji delež v strukturi porabe, kot pri ostalih potrošnih dobrinah in pri večini elementov t.i. družbenega standarda, je ta dvojnost prev pri stanovanju najbolj zaostrena in družbeno občutljiva. Če bi šlo samo za delovanje tržnih zakonitosti, bi se "distribucija proizvodnih pogojev" direktno podaljševala in preslikavala v "distribucijo življenjskih pogojev", tako pa so med njiju vnešeni določeni družbeni korektivni mehanizmi, ki naj bi to podaljševanje omejili in delovali v smislu izenačevanja življenjskih t.i. stanovanjskih pogojev po definiranih družbenih kriterijih.

Tisti del mehanizmov znotraj celotnega procesa stanovanjske reprodukcije, ki je eksplicitno namenjen temu oz. še nekoliko ožje, pomoči socialno ogroženim, si je tudi prilastil ime solidarnosti, ki pa jo vse pogosteje nadomešča pojem "družbene pomoči".

Solidarnost je v sedanjem sistemu namenjena naslednjim kategorijam: upokojencem, invalidom, borcem NOB, delavcem z nižjimi dohodki. Z novim zakonom o stanovanjskem gospodarstvu so iz te kategorije izločene "mlade družine". Poleg teh kategorij prebivalstva pa solidarnost zajema tudi določene ogoržene kategorije in se kaže v (delnem) subvencioniranju stanoarin. Tu gre za nivo občine, kjer se tudi zbirajo in distribuirajo obvezni prispevki v te namene.

Poleg tega se pod nazivom solidarnosti zbirajo in usmerjajo določena stanovanjska sredstva na nivoju republike za odpravljanje regionalnih razlik.

Neposredne učinke teh delnih mehanizmov bi bilo potrebno natančneje analizirati; sploh pa njihovo težo v primerjavi s socialnimi učinki drugih mehanizmov v procesu stanovanjske reprodukcije.

Vendar za vprašanje uspešnosti oz. neuspešnosti mehanizmov omejevanja socialnih neenakosti oz. njihovega ohranjanja v družbeno sprejemljivih okvirih ne zadostuje le analiza delovanja tistih delnih mehanizmov, ki so eksplicitno temu namenjeni, ampak je potrebna analiza sploh celokupnih učinkov vseh mehanizmov in njihovih elementov na možnosti ostvarjanja pravice do stanovanja posameznikov in družbenih skupin.

Potrebno bi bilo te mehanizme analizirati v kontekstu posameznih momentov procesa stanovanjske reprodukcije ter izpostaviti tiste "kritične" točke, v katerih ti mehanizmi delujejo (nekontrolirano?) socialno diferencirano in socialno diferencirajoče mimo ali v nasprotju z načeli delitve po delu.

V zaključku naloge smo izpostavili in operacionalizirali nekaj problemskih sklopov, ki v okviru te tematike terjsjo nadaljnje empirično raziskovanje.

OPOMBE:

- (1) Janez Dokler: Solidarnost kot družbeni projekt, ISU, Ljubljana 1979
- (2) Edvard Kardelj: Problem naše socialistične graditve, str. 163
- (3) Stipe Šušvar: Izmedju zasedka i megalopolisa; Zšgreb, 1973 str. 154,159

POROČILA

REJNIŠTVO V OBČINI KRANJ

Že vrsto let ugotavljamo, da je družbena zaščita otroka v rejniški družini veliko primernejša od zavodskega varstva.

S tem prispevkom skušamo podati nekaj naših razmišljanj o rejniški družini ter o otrocih rejencih naše občine. Že v letih 1979/80 smo opravili analizo stanja rejništva. Zato bomo nekaj podatkov povzeli iz te analize.

V Kranju je v reji 44 otrok pri 30-ih rejniških družinah. Prve rejniške družine so se pojavile že pred dvajsetimi leti. Rejniške družine nudijo otroku pogoje za zdrav razvoj. Zadovoljujejo njegove potrebe po ljubezni in varnosti, vendar ne vse enako intenzivno. Čim mlajši je otrok ob namestitvi v rejniško družino, tem bolj ta čustva vrača, tem bolj se čuti člana družine. Za večino otrok pomeni rejniška družina edini dom, saj izhajajo iz neurejenih primarnih družin z močno socialno patologijo. Le nekaj otrok je v reji zaradi nerešenega stanovanjskega problema staršev. Pristen čustveni stik s pravimi starši počasi zamre, v nekaterih primerih pa je treba stike prekiniti.

Ugotavljamo, da se rejniki zanimajo za otrokov napredek v razvoju, pri šolskem delu. Opažamo pa, da so nekateri zelo hitro zadovoljni z nižjim učnim uspehom in se ne vprašujejo, od kod manjši uspeh, kot so otrokove sposobnosti. Vzroke iščejo pri otrokovih starših. Opazili smo, da znajo zelo pozorno opazovati rejenca in mu skušajo pomagati. V nekaterih primerih celo s posredovanjem v šoli, pri čemer pretirano poudarjajo, da je otrok rejenc in naj se to upošteva. Pričakovanja glede doseganja uspeha na tak način smo skušali znižati oz. preprečiti. Vendar smo prav zaradi dobrega poznavanja otrok s strani rejnikov odkrili odklone v razvoju in rejencem nudili ustrezno pomoč.

Po drugi strani opazamo manjše možnosti ustreznega odziva samih rejniških družin na večjo otrokovo motenost. Zaradi nepoznavanja oz. neznanja si dostikrat ne znajo razložiti posebnosti v otrokovem vedenju. Zato tudi prepozno obvestijo ustrezne strokovne službe o otrokovih težavah. Vendar je tega v zadnjem času vse manj.

Večina rejnikov v kranjski občini je starejših, nekaj jih je srednjih let. Nekoliko manj so dovzetni za individualne spremembe v razvoju otrok, posebno v puberteti. Večinoma so to popolne družine. Več jih živi na podeželju. Izobrazbena, kulturna raven je nižja, večina družin je patriarhalno, tradicionalno obarvanih. V nekaterih primerih opazamo večjo vlogo žene - matere, brez katere bi družina oz. kmetija razpadla, posebno če je mož bolan, povsem podrejen, ali ga ni. Dostikrat pa je glede na posebnosti vedenja otrok pomembna vloga moža - očeta v družini. V nekaterih primerih se je v razvoju otroka to pokazalo kot pomanjkljivost. Rejnice znajo biti včasih celo pretirano materinske, saj pri otroku ovirajo razvoj samostojnosti ter odgovornosti za njihova dejanja, kar je nujno potrebno za samostojno življenje. Do teh otrok čutijo večjo odgovornost kot do svojih in temu primerno tudi ravnaajo. To velja zlasti takrat, kadar posebnosti v otrokovem razvoju zavirajo boljši uspeh v šoli. Takrat postanejo rejnice preveč uvidevne. Le manjši odstotek rejnic ne odkrije posebnosti v otrokovem vedenju. Vzrok za tako ravnanje je v manjšem poznavanju samega rejenca in njegovega razvoja. Rejniki skušajo upoštevati nasvete strokovnjakov, vendar jih okrog 33 % nasvetov ne sprejema.

Poklicne aspiracije rejnikov in rejencev se omejujejo na šolanje na poklicni šoli, le malo jih pomisli na nadaljnje šolanje. To je verjetno vpliv nižje kulturne, izobrazbene ravni rejnikov, pa tudi različnih težav otrok v osnovni šoli. Rejniške družine so večinoma zaprte v svojo družinsko skupnost, nevajeno drugega okolja. Komunikacija poteka med manjšim krogom ljudi, nerazgibanost okolja je večja.

Vzgojne metode so različne. Dostikrat vprašujejo, kako naj se vedejo do rejencev: ali na enak način kot do svojih otrok. Hujših fizičnih kazni nismo opazili nikjer, prevladujeta pohvala ali izražanje nezadovoljstva s strani rejnikov. Otroci so primerno obremenjeni z deli doma, nismo opazili, da bi, zlasti na kmetiji, prišlo do izrabljanja delovne sile rejencev.

V nekaterih primerih smo sklenili rejniško razmerje v družini, kjer je rejeneec sorodstveno povezan s člani družine (stara mama, teta itd.).

Otroci v rejniških družinah kažejo več motenj kot poprečna otroška populacija, saj izhajajo iz razbitih domov, od osebnostno in vedenjsko motenih staršev, zato imajo že pogoje za moten prenatalni razvoj. Zato smo pri večini otrok opravili psihološki pregled. Ugotavljamo, da je bilo za otrokov zdrav duševni razvoj pomembno, če je bil nameščen v rejniško družino v čim zgodnejši dobi. Dlje ko je otrok živel v neustreznem okolju, večji so odkloni in težave v njegovem razvoju. Povsem normalno se razvija od 30-50 % otrok, vsi ostali pa imajo bodisi nepopravljive težave oz. motnje bodisi take, ki bodo prešle ali se ublažile.

Največji primanjkljaj, z njim pa tudi posledice, se ugotavljajo na področju emocionalnega funkcioniranja. Čustveno zrelejši so bili otroci, ki so imeli zadovoljene osnovne čustvene potrebe, kar je pogojeno z zgodnejšo namestitvijo, s sprejetjem in adaptacijo v rejniški družini. Drugače pa se pri marsikaterem otroku ugotavlja čustvena podhranjenost, kar zahteva večjo rejnikovo zavzetost in občutljivost za otrokove potrebe. Pri rejencih pa se pojavlja tudi zakrivanje, pretiran nadzor nad svojim vedenjem

in izražanjem čustev. To velja zlasti za tiste, ki so se učili čustvovanja v lastni neurejeni družini z neprimernimi vzorci. Dostikrat se to preusmeri v agresivnost na drugih področjih. S tem v zvezi so tudi težave v puberteti. Nekateri rejenci doživljajo močnejšo identitetno krizo. Vprašujejo se po svojem izvoru, primerjajo sebe s pravimi starši, sprašujejo, s kakšno pravico jim rejniki postavljajo omejitve. V tem obdobju pride do večjih konfliktov med rejenci in rejnicami, zato je potrebno veliko naše spretnosti, da jih zgladimo.

Pri precejšnjem številu otrok se pojavlja duševna prizadetost oz. duševna zaostalost, razvojni deficit, predvsem zaradi motenega prenatalnega življenja in kasnejših neprimernih vzpodbud okolja. Tu bi omenili še razne organske okvare, psihomotorične motnje, specifične naravnosti, sindrom m. cerebralne disfunkcije, motnje govora itd. Ugotavljamo, da so duševno prizadeti rejenci zelo navezani na rejnice in da jim te nudijo dovolj čustvene topline in potrpežljivosti.

Zelo veliko je težav na področju socialnega funkcioniranja. Večinoma gre za motnje socialnega stika, manjšo komunikativnost in vključitev v primerno družbo vrstnikov. To je delno pogojeno z zaprtostjo rejniške družine same, ne pa le s psihičnimi značilnostmi otroka (npr. čustvene motnje).

Marsikdaj je bil otrok pred namestitvijo v takem zdravstvenem stanju, da je bil hospitaliziran, kasneje pa je potreboval še veliko nege in truda rejnice.

Center za socialno delo Kranj zadnja tri leta omogoča, poleg rednega mesečnega plačila, še brezplačno letovanje rejnic in

in rejencev, nagrade ob 8. marcu ali novem letu. Več skrbi posvečamo vzgojno-izobraževalnemu programu rejnikov. Imeli smo že nekaj predavanj o šolskem delu, adolescenci in vzgoji. Poglobiti skušamo predvsem znanje rejnikov o otrokovem razvoju, motenosti, o duševni prizadetosti itd. Največ uspeha smo dosegli z letovanjem na morju. Udeležita se ga dve naši delavki (socialni delavec, psiholog). Z opazovanjem vedenja otrok, rejnic in njihovih odnosov, smo lahko spoznali marsikaj koristnega. Med usmerjenim in spontanim pogovorom smo veliko svetovali glede otrokovega razvoja, načina reagiranja rejnic, možnost za psihomotorični razvoj, igro, za pomoč pri šolskem delu in tudi poklicnem usmerjanju. Če se rejnice intenzivneje posvetijo otrokom, jih bolje spoznajo in utrdijo medsebojne vezi. Uravnavanje odnosa med rejnico in otrokom je bilo za nas ena pomembnih nalog, ki jo v predavanjih težko izvedemo. Zaenkrat se je kot najbolj uspešna metoda vzgojno svetovalnega dela odlikoval prav individualni pogovor ter metoda diskusije med samimi rejnicami. Mi smo pogovor le nekoliko usmerjali.

Nepretrgoma poskušamo spremljati otroka in delati z rejniško družino. Rejniške družine s težavo pridobivamo, v urbanih naseljih pa še manj. Premalo imamo družin, ki bi bile pripravljene sprejeti otroke, motene v telesnem in duševnem razvoju, vedenjsko motene, matere z novorojenčki med porodniškim dopustom.

V prihodnje bomo poskušali zlasti v sodelovanju s krajevno skupnostjo (komisija za socialna vprašanja) bolje seznanjati občane o pomenu in namenu rejništva ter s tem pridobiti nove rejniške družine.

Dr. Yves Rastimir Nedeljkovič: SOCIJALNI RAD, Knjiga I, Beograd 1982

Trideset let po ustanovitvi prve šole za socialne delavce smo v Jugoslaviji končno dobili tudi domačo knjigo, ki obravnava socialno delo. Avtor knjige je dr. Yves Rastimir Nedeljkovič, profesor na Fakulteti političnih ved - smer za socialno politiko in socialno delo v Beogradu. Knjigo sta izdala Zavod za preučevanje socialnih problemov mesta Beograda in avtor sam, izšla je ob koncu lanskega leta v Beogradu. Delo nosi naslov Socialno delo, knjiga I., kar pomeni, da lahko pričakujemo še več podobnih del istega avtorja. To v predgovoru h knjigi tudi sam obljublja, ko pravi, da gre za publikacije, ki bodo postopoma in monografsko obravnavale zapleten splet tistih družbenih dejavnosti, ki jih imenujemo socialno delo. V prvem delu posreduje večji del elementov, ki so bistveni za avtorjevo razumevanje socialnega dela.

Knjiga je razdeljena na sedem obsežnejših poglavij in to:

- I. Socialno delo (K vedi o socialnem delu, njegovi filozofiji, metodologiji)
- II. Utemeljitev, razumevanje, definiranje temeljev vede o socialnem delu
- III. Socialno delo med družbenimi in lastnimi protislovji
- IV. Kratak pregled razvoja socialnih dejavnosti v Srbiji
- V. Prispevek k razpravam o etičnih temeljih prostovoljnega in poklicnega socialnega dela
- VI. Pregled nekaterih posebnih področij socialnega dela
- VII. Znanstveni temelji projektivnega in preventivnega socialnega dela

Knjigi so dodane še priloge, dragoceni pregled domače in tuje literature za študij teorije socialnega dela kot temelja za njegovo znanstveno zasnovanost in seznam ilustracij.

Delo obsega 261 strani.

Skoraj da ni mogoče na kratko povzeti, vsebine poglavij saj se vsako od njih loteva vsaj enega od temeljnih vprašanj socialnega dela. Poskušali pa bomo podati nekaj splošnih značilnosti knjige:

Za celotno delo je značilen marksističen pristop. Avtor vseskozi uporablja dialektično metodo in z njeno pomočjo pojasnjuje vire socialnega dela, njegovo protislovno družbeno vlogo in številna protislovja v njem samem. Ta metoda mu omogoča tudi nakazovati poti za razrešitev teh protislovij. Tako opozarja na to, da pomoč sama po sebi, čeprav jo dajemo z namenom, da bi integrirali posamezne družbene skupine, hkrati tudi etiketira in stigmatizira ljudi. Tako samo delovanje služb ohranja in celo povzroča marginalizacijo. Rešitev tega temeljnega protislovja socialnega dela vidi avtor v usmerjenosti socialnega dela k vsem ljudem, v odprtosti k razvoju in šele nato v obravnavi tistih, ki zaradi delovanja različnih okoliščin zaostajajo ali iz kdo ve kakšnih etničnih ali drugih razlogov ostajajo na robu družbe.

Drugo protislovje socialnega dela vidi avtor v pojmovanju solidarnosti. Pomoč tistih, ki "imajo", onim, ki "nimajo" je razredna solidarnost meščanskega tipa. Delavska solidarnost vseh podrejenih slojev skozi zgodovino temelji na enotnosti, združevanju vseh (predvsem tistih, ki so v težavah, z onimi, ki niso) zaradi napredka in razvoja. Solidarnost je torej povezovanje ljudi ob reševanju konkretnih vprašanj. Ali je v naši socialni politiki in socialnem varstvu, to dovolj prisotno, se sprašuje dr. Nedeljkovič.

Nadaljnje protislovje, ki je tesno povezano s socialnim delom je razvoj potreb in stvarnih možnosti za njihovo zadovoljevanje. Razkorak med rastjo potreb in možnostmi za njihovo zadovoljevanje je, kot kaže, eno od temeljnih protislovij socializma, saj rast potreb spodbuja ustvarjalnost in proizvodnjo. Drugo so elementarne potrebe, ki so povezane z razvojem skupnosti in se zadovoljujejo z različnimi načini združevanja ljudi v vsej zgodovini. Vzajemnost in solidarnost pomenita enakost vseh ob prizadevanju za zadovoljitev potreb. To se je razvijalo v celotni človeški preteklosti, danes pa mora preseči razrednost in postati ena od bistvenih poti za njeno premagovanje sploh, pa tudi v naši družbi.

Rezen dejanskih protislovij navaja avtor še navidezna (da je razredna opredelitev socialnega dela nasprotje humanosti; da je človeško izkustvo, kot temelj prostovoljnemu delu, v protislovju z znanstvenim izkustvom in dejavnostjo ipd.), ki v socialno delo vnašajo še več nejasnosti. Ugotavlja, da se socialno delo nahaja sredi vrenja vseh ključnih družbenih vprašanj in to tem bolj, če se s svojo borbena angažiranostjo srečuje z vzroki vseh tistih protislovij, katerih rešitev je nujna. Kljub lastnim omejitvam se socialno delo usmerja k živemu spletu družbenih, skupinskih in osebnih interesov in konfliktov. Dejavnike, ki zavirajo svobodni razvoj vsakega človeka lahko premagamo le s skupnim delom, pravičnostjo pri delitvi in v vseh odnosih, ki na tej podlagi nastajajo. Za delo je značilna tudi materialno zgodovinska metoda, ki avtorju omogoča, da pojave opazuje v kontinuumu razvoja in jih posplošuje. Ta pristop je najbolj izrazit ob vprašanju o odnosu med poklicnim in nepoklicnim socialnim delom. Socialno delo pojmuje kot neločljivo celoto, ki jo sestavljata prostovoljno in profesionalno delo. To izhodiščno tezo dosledno zagovarja ob razpravi o vseh vprašanjih, ki se jih loteva: o etiki socialnega dela, o znanstveni zasnovanosti in razvoju socialnega dela in drugje.

Materialno zgodovinska metoda omogoča avtorju tudi razumevanje in obravnavo poklicnega socialnega dela kot razredne kategorije.

Marksistični pristop zahteva tudi kritičnost pri razpravi o socialnem delu. Dr. Nedeljković ravno z dosledno kritičnostjo dokazuje svoje resno znanstveno prizadevanje za nadaljnji razvoj socialnega dela kot vede in družbene prakse. Tako kritizira dejstvo, da socialno delo pogosto govori o abstraktnem in ne o konkretnem človeku ter o neki globalni, abstraktni, ne pa o konkretni družbi. Vse to vodi k dogmatizaciji in iskanju splošnih rešitev, brez stvarnih učinkov, ter k pojmovanju socialnega dela kot "pomagajoče" službe. S tem pojmovanjem je socialno delo obremenjeno še iz časov dobroteljnosti in ga še ni uspelo premagati. Rešitev je v tem, da pomoč presežemo v dialektičnem smislu. To bi pomenilo, da se pomoč ne ukinja, temveč jo socialno delo preraste z višjim načinom svoje-

ga delovanja: s spodbujanjem, razvijanjem samostojnosti, z iskanjem opore v sami osebnosti, v njenih možnostih druženja z drugimi ljudmi in v njenih ustvarjalnih sposobnostih ter v širši povezanosti, vzajemnosti in solidarnosti v konkretno dani družbi. To so hkrati tudi prizadevanja za ustvarjanje popolnoma novih, sodobnem človeku ustrežajočih oblik povezovanja in vzajemnosti.

Podobna kritična stališča se pojavljajo tudi ob razpravah o družbeni vlogi in razrednosti socialnega dela. Trdi, da pogosto čakamo na to, da bodo pogoji za socialno delo "zreli" in se s tem uspravamo. Pogoje pa je treba ustvarjati s konkretno akcijo in to nenehno: predvsem z akcijo povezanih družbenih dejavnikov tistih ljudi, ki jim je ustvarjanje boljših življenjskih pogojev nujna potreba in ne razkošje.

Nadaljnja značilnost Nedeljkovićeve knjige je celovitost v pristopu, ki je upoštevana tako v metodi dela, kakor tudi kot teoretično načelo. S pomočjo kategorije celovitosti podaja avtor pregled temeljnih tokov, razsežnosti in značilnosti socialnega dela v njegovem dosedanjem razvoju in povezanosti z družbenimi gibanji. Celovitost je upoštevana tudi ob razpravah o odnosu med posameznim in občim, posebnim in skupnim ter konkretnim in abstraktnim. Avtor poskuša premostiti razdaljo med konkretnostjo kot bistveno značilnostjo marksizma in tudi socialnega dela, ter širšimi posplošitvami na temelju značilnosti in globalnih tendenc razvoja (ker se pogosto kaže na področju socialne politike). Na področju socialnega dela se ti odnosi kažejo čisto konkretno v medsebojni pogojenosti osebnega in družbenega razvoja. Socialistična družba zagotavlja svoboden razvoj vsakemu posamezniku, ta razvoj pa je možen le z njegovim samouresničevanjem in polno vključenostjo v socialne skupine in širšo družbeno skupnost. To pa je ena temeljnih nalog današnje vede in prakse socialnega dela.

V knjigi so obravnavani različni problemski sklopi, pri čemer avtor nima pretenzij, da bi dal dokončne odgovore na vsa zastavljena vprašanja. Vendar pa je v tej prvi knjigi, kot pravi dr. Nedeljković sam v predgovoru, poskušal čim jasneje predstaviti pojem socialnega dela "kot posebnega in univerzalnega človekovega družbene-

ga odnosa dejavne človečnosti, ob vzajemni opori in pomoči pri oblikovanju osebnega in skupnega življenja, kakor tudi pregovornje težav na tej poti". Iz navedenega lahko razberemo, da avtor socialnega dela ne pojmuje klasično, temveč kot aktiven in human družbeni odnos, ki se oblikuje med ljudmi. Takšno široko pojmovanje socialnega dela pa seveda kaj lahko vodi v nejasnosti in včasih tudi do protislovnih stališč.

Veliko pozornosti je dr. Nedeljković posvetil vprašanju znanstvene zasnovanosti socialnega dela. Meni, da socialno delo vsebuje sistematizirana splošna in posebna spoznanja, ki jih je mogoče oblikovati kot posebno znanstveno disciplino. Hkrati pa opozarja na pomanjkljivosti, ki jih je treba še premagati, da bi socialno delo postalo veda. Razviti je treba metodologijo socialnega dela in tjo iz sedanjih metod, ki morajo poleg imena spremeniti tudi svojo vsebino.

Filozofijo socialnega dela in njegovo etiko lahko dalje razvijamo le tako, da jo povežemo z marksizmom. Med marksizmom in socialnim delom vidi avtor tesno povezavo. Marksizem je revolucija v akciji. Če je socialno delo zares živa in konkretna družbena dejavnost, je le-to na svoj način marksizem v akciji. Avtor se sprašuje, ali sedanja metodologija socialnega dela temelji na marksizmu, ali predstavlja konkretno raziskovalno področje, ali skrbi za njegovo razvijanje in oplajanje.

Ob razpravi o teoretični zasnovanosti socialnega dela je nujno odgovoriti tudi na vprašanje, kaj je predmet vede o socialnem delu. Če poskušamo najti splošni pojem ali kategorijo, ki jo sestavljajo številni elementi, a je hkrati temeljna in najsplošnejša, je to dejavna človečnost. Po avtorjevem mnenju je predmet preučevanja vede o socialnem delu spoznavanje zakonitosti nastanka in razvoja najrazličnejših oblik dejavne človečnosti skozi vso človeško zgodovino. Dr. Nedeljković opozarja, da je takšno pojmovanje predmeta socialnega dela vsebovano tudi v naši definiciji socialnega dela (v Resoluciji o nalogah komunistov pri uresničevanju socialne politike, X. Kongres ZKJ): da je to "dialektična veda o

zgodovinskih koreninah, razvoju pogojev in vzrokov, zakonitosti, pojavov človečnosti oziroma humanizma ali dejavne humanizacije, skozi človeško zgodovino. Gre za človečnost v spontani, organizirani, načrtni in poklicni obliki, v vseh oblikah pojavljanja, v medsebojnem povezovanju ljudi, vzajemnosti in združevanja v stiski in sreči. Tu je stičišče treh temeljnih elementov: narave, družbe in človekovega mišljenja⁷⁾.

Takšno gledanje na predmet vede o socialnem delu se zdi na prvi pogled morda preveč abstraktno, poleg tega pa socialno delo premalo diferencira od drugih disciplin. Ne glede na to, da tako opredeljenega predmeta ne moremo brez pridržkov sprejeti, pa je nedvomno zanimivo in spodbuja k nadaljnjim razmišljanjem v tej smeri.

Delu bi lahko očitali nekoliko slabšo sistematičnost, tako pri vrstnem redu poglavij, kakor tudi pri vsebini posameznih sestavin. Temeljna avtorjeva stališča so zastopana v skoraj vseh poglavjih, kar je po eni strani dobro, po drugi pa se ob tem izgubi tisto, kar je v vsakem od njih osrednje. Na splošno so boljša tista poglavja, ki razpravljajo o temeljnih teoretičnih vprašanjih socialnega dela, slabši (preveč abstrakten) je prikaz posebnih področij socialnega dela. Poglavje o projektivnem in preventivnem socialnem delu pa nekako ne sodi v to prvo knjigo.

Dr. Nedeljковиćeve knjige je nedvomno pomemben prispevek k izgrajevanju vede o socialnem delu in k razumevanju socialnega dela kot praktične dejavnosti. Nikakor pa to ni učbenik, ki bi ga bralec vzel v roke, da bi se naučil opravljati socialno delo. Vrednost dela je predvsem v tem, da tako po vsebini, kakor tudi po oblikovni plati (ilustracije, pravokativna vprašanja in prostor za pripombe ob robu) naravnost izziva k razmišljanju in iskanju odgovorov. Knjiga torej zahteva aktivno branje, prejšnje poznavanje področja socialnega dela in spretno usmerja bralca še na drugo ustrezno literaturo. Socialnim delavcem lahko branje pomaga pri ozaveščanju o pomenu in posledicah njihovega dela.

IZ TUJIH REVIJ

ŠE O SOCIALNIH POMOČEH V ZRN

Helmut Hartmann, Die Nichtineinspruchnahme von Sozialhilfe, Darstellung und Bewertung der Ergebnisse einer empirischen Untersuchung. Nachrichtendienst des Deutschen Vereins für öffentliche und private Fürsorge, 62 (1982), 7, 215-222.

V številki 1/1983 smo v tej rubriki objavili povzetek članka o zlorabah socialnih pomoči, v katerem avtorja navajata podatke raziskav, ki kažejo, da skoraj polovica upravičencev do socialne pomoči v ZRN in v Avstriji, po oceni izvedencev pa tudi v drugih deželah, te pomoči ne prejema. To pot povzemamo poročilo o raziskavi, na katero se sklicuje navedeni članek.

Že pred desetimi leti je bilo ugotovljeno, da upravičenci do socialnih pomoči ne uveljavljajo svojih pravic. To samo po sebi še ne bi bil problem, saj je treba vedno računati z določenim številom takih primerov. Do problema pa pride, če postane ta pojav množičen. Leta 1976 so opozorili, da približno polovica starejših ljudi, ki bi potrebovali denarno pomoč, te ne prejema. Eden od piscev je celo ocenil, da 80 % vseh upravičencev ne prejema pomoči. Drugi spet so na osnovi analize sekundarnih statističnih podatkov ocenjevali, da nesorazmerje ni veliko. V letih 1979/80 pa je kölnski inštitut za družboslovno raziskovanje in družbeno politiko (Institut für Sozialforschung und Gesellschaftspolitik) izvedel raziskavo, o kateri poročamo. Njen cilj je bil ugotoviti, koliko upravičencev ne prejema denarne pomoči in zakaj ne. Raziskava se je srečala z nekaj metodološkimi težavami. Populacija raziskave, t.j. gospodinjstva, ki so upravičena do socialnih pomoči, zavzema le majhen delež skupnega števila gospodinjstev v ZRN. V letu 1979 je pomoč "za vzdrževanje življenja" prejemale 3 % gospodinjstev; koliko je upravičencev, ki pomoči ne prejema, pa se iz razpoložljivih statističnih virov ni dalo oceniti. Zato

so se odločili, da izberejo vzorec splošne populacije in ocenijo upravičenost vsakega izbranega gospodinjstva na osnovi veljavnih kriterijev za dodeljevanje socialnih pomoči. V prvi fazi vzorčenja so anketirali skupno 24 953 reprezentativno izbranih gospodinjstev v ZRN (1979). Med temi so na osnovi podatkov ankete (o številu članov gospodinjstva, o stanovanjskih razmerah, stanarini, dohodku, prejemanju socialne pomoči) izbrali tista gospodinjstva, ki prejema denarno pomoč ali pa so do nje upravičena. V drugi fazi so dejanske in potencialne prejemnike pomoči izčrpno povprašali po življenjskih razmerah (skupno 1170 gospodinjstev). V tretji fazi so izvedli še 76 odprtih nestrukturiranih intervjujev z upravičenci.

Ključno je vprašanje kriterijev in postopka za določanje upravičenosti. V raziskavi so se skušali kolikor mogoče zvesto držati z zakonom določenih kriterijev, tako kot bi šlo za postopek na skrbstvenem organu. Osebe z neto dohodkom pod zakonsko določenim "socialnim minimum" ("socialni prag") so upravičene do kontinuirane denarne pomoči za "vzdrževanje življenja". Pri presojanju upravičenosti je bilo potrebno upoštevati še druga določila zakona (npr. kako se upoštevajo prihranki, nepremičnine, zemljišče itd.), česar pa ne moremo podrobneje navajati.

Ugotovitve: 2,4 % vseh zasebnih gospodinjstev v ZRN je upravičenih do denarne pomoči, pa je ne prejema (to je v absolutnem številu 550 000 gospodinjstev); 2,6 % ali 594 000 gospodinjstev prejema pomoč, kar znese skupaj 1,444 000 upravičenih gospodinjstev. To imenuje avtor poročila o raziskavi "temne številke revščine". Ali drugače: od 100 upravičenih gospodinjstev, jih prejema pomoč 52, ne prejema pa je 48 gospodinjstev. Zanimivo je tudi, da se gospodinjstva kopičijo okrog "socialnega praga" ali minimuma. Okrog 30 % upravičencev ima dohodek, ki je le za največ 10 % nižji od kriterija.

Podobno je tudi na zgornji strani te meje. Če bi le za 5 % dvignili minimum, bi se število upravičencev dvignilo za 16 %. Ali drugače: če bi minimum povišali za 25.- DM, bi se število upravičenih gospodinjstev povečalo za 68 000. To pomeni, da bi že malenkostne spremembe minimuma lahko imele za posledico velike spremembe števila upravičencev.

Kakšna so gospodinjstva, ki so upravičena do pomoči, pa je ne prejemajo, v primerjavi z onimi, ki jo prejemajo? Med upravičenci do pomoči nasploh prevladujejo ženske; toda teh je precej več med tistimi, ki pomoč dejansko prejemajo (75,1 %), kot med onimi, ki je ne (59,8 %). Starostna struktura prejemnikov in upravičencev se ne razlikuje bistveno, pač pa so razlike v zakonskem stanu. Med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, je veliko več poročenih (65,2 %) kot med prejemniki pomoči (38,2 %); med slednjimi pa je več vdovelih in razvezanih. Med prejemniki pomoči je več enočlanskih gospodinjstev, med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, pa več gospodinjstev s pet ali več člani. Očitna je zveza med tipom družine in prejetjem pomoči: med prejemniki je več nepopolnih družin, med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, pa več popolnih. Poleg tega je med upravičenci, ki ne prejemajo pomoči, več gospodinjstev z več odraslimi osebami brez otrok. Razen popolnih družin so še torej predvsem starejši ljudje, ki so upravičeni do pomoči, pa je ne prejemajo. Prejemnikov je več med gospodinjstvi v velikih mestih, upravičencev, ki pomoči ne prejemajo, pa več v manjših krajih (do 5000 prebivalcev).

Zakaj upravičenci ne prejemajo pomoči? Vzrokov je več, med njimi so najpomembnejši: (1) Informiranost. Anketiranim je inštitut denarne pomoči v glavnem znan, so pa pomanjkljivo seznanjeni s pogoji za pridobitev pomoči. Tako se jih je precej motilo, ker so mislili, da je pogoj za prejetje pomoči prihranek v znesku 1000.- DM. (2) Zavračanje državne podpore. Precej je ljudi, ki zavračajo denarno pomoč iz ponosa.

Tako je npr. določena pozitivna korelacija med dejstvom, da oseba ne prejema pomoči, čeprav je upravičena, in pritrdilnim odgovorom na vprašanje, ali se strinja s trditvami: Ne maram, da bi mi država kaj podarila in Socialna pomoč je kot prosjačenje; samemu sebi se zdiš berač. Tako stališče do pomoči izražajo predvsem starejši ljudje, medtem ko mlajši menijo, da je to ena njihovih državljanskih pravic. (3) Strah pred stigmatizacijo. Več kot polovica upravičencev, ki ne prejema pomoči, je na vprašanje Ali mislite, da človeka, ki dobiva socialno pomoč, gledajo drugi postrani odgovorila pritrdilno. Tudi približno dve tretjini upravičencev, ki ne prejema pomoči, menita, da je bolje, če otroci, sosede in prijatelji ne vedo za to, da človek prejema pomoč. (4) Stališče do oblasti in uradnikov. Večina upravičencev ne mara imeti opravka z uradi in uradniki. 61 % jih je obkrožilo trditev Kadar imam opraviti z uradi in oblastmi, se počutim čisto nemočen. Vendar pa je vseeno polovica upravičencev pritrdila trditvi, da človeka tam vedno dobro informirajo o njegovih pravicah in dolžnostih.

Skratka, kaže, da so med vzroki za neizkoriščenost denarnih pomoči predvsem: pomanjkljiva seznanjenost s pomoči za uveljavljanje upravičenosti, strah pred zaznamovanostjo, pri starejših pa tudi ponos in težnja po neodvisnosti od države. Vsaj za nekatere pa tudi velja, da bi bila denarna pomoč tako majhna, da se jim ne splača začeti postopka; drugi pa so se morda že "prilagodili" revščini in povsem otopeli.

Avtor raziskave ob koncu opozarja, da zbrane številke kažejo le na število upravičencev do socialnih pomoči po veljavnih kriterijih, da pa je vprašanje, ali jih lahko uporabimo kot oceno razširjenosti revščine v ZRN. Socialnega minimuma ne gre enačiti z "mejo revščine". Mnogi prejemniki denarne pomoči se nimajo za revne, marsikdo med tistimi, ki je ne prejema ali do nje celo ni upravičen pa misli, da je reven. Prav tako

neskladja bi odkrili, če bi uporabili še druge kriterije za določanja "revščine". S stališča socialne politike pa je pomembna še ena ugotovitev. Vsako razpravo o spreminjanju socialnega minimuma spremlja bojazen, da bi dvig minimuma imel za posledico avtomatično povečanje kvote pomoči za celoten odstotek oseb oz. gospodinjstev, ki je med staro in novo, višjo mejo minimuma. V resnici bo dejanski odstotek ljudi, ki bodo to pravico uveljavljali, vedno manjši od take predpostavke.

B.M.

IDENTITETA IN DOŽIVLJANJE KRIZE

Samuel L. Dixon & Roberta G. Sands Identity and the experience of crisis Social Casework '64 1984 št. 4. str. 223-230

V zadnjem desetletju je na področju socialnega dela vse več zanimanja za teorijo in prakso krizne intervencije. Teorija krizne intervencije se je razvijala iz idej, ki sta jih zasnovala Erich Lindemann in Gerald Caplan. Mnogi avtorji so si edini, da krizna situacija vsebuje naslednje elemente: nevaren dogodek, ranljivo stanje, nenadejan dejavnik, stanje aktivne krize ter stanje reintegracije. Vendar vsi ti avtorji posvečajo zelo malo pozornosti identiteti kot glavnemu dejavniku v kriznih reakcijah. Kriza se pojavi, ko kak dogodek ogrozi celovitost identitete kake osebe ali, ko je občutek za lastno identiteto prizadet. Po E. Eriksonu pomeni identiteta harmonijo notranjih in zunanjih izkušenj, ki dosežejo vrhunec v občutku celovitosti samega sebe in drugih. Ta občutek celovitosti zagotavlja posamezniku notranji mir in mu omogoča, da doživlja samega sebe kot posameznika med drugimi ljudmi.

Pri obravnavanju identitete sta predvsem pomembna dva pristopa: pristop, ko ga obravnavajo sociološke teorije ter pristop eksistencialne psihologije. Na osnovi zgornjih pristopov lahko opredelimo identiteto kot integrativni učinek čustev, potreb in vlog, ki dajejo neki osebi občutek individualnosti, vrednosti in ciljev, ki jih priznava tako posameznik kot tudi drugi. Identiteta torej pomeni sprejemanje samega sebe in sprejemanje od drugih, ki so pomembni za posameznika, pomeni uspeh pri delu, dosežke in socialno pripadnost.

Identiteta posameznika se spreminja ne le v dobi adolescence kot nekateri menijo, temveč tudi v zreli dobi. V običajnih

pogojih se je posameznik zmožen prilagajati situaciji. Dejavnik krize pa postane njegova identiteta takrat, ko izgubi občutek za cilje, vrednote in pomen, ki so pomembni za njegovo delovanje. Oseba zaznava in si razlaga nek dogodek kot grožnjo svoji identiteti, ko je simbolični pomen dogodka povezan z njegovim življenjskim središčem. Ko njegove običajne metode obrambe niso več uspešne, doživlja posameznik občutke izgube identitete in razpršitve. Ta izkušnja poraja občutke brezvrednosti, izgubo ciljev in pomena, ki spodkopavajo miselne in čustvene zmožnosti, kar se odraža v kriznem stanju. Najbolj pogosto se takšna stanja pojavljajo ob izgubi ljubljene osebe, zaposlitve, določene priložnosti in zdravja.

Pri obravnavanju kriznih situacij je zelo pomembno, da socialni delavec pomaga stranki pri razumevanju razlike med simbolično identiteto in identiteto kot tako. Pomembno je, da stranka spozna, da izguba simbola lastne identitete ne pomeni izgube bistva posameznika, čeprav jo tako doživlja. Socialni delavec se mora tudi zavedati, da posameznik v krizi ni pripravljen hitro zavreči čustvenega pomena simbola. Zato mora najprej obravnavati cilje, vrednote in pomen simbola za posameznika. Stranko mora vzpodbuditi, da izrazi vrednote in ideje, ki spremljajo njeno doživljanje. Glavni cilji krizne intervencije so torej pomagati stranki, da ponovno pridobi čustveno stabilnost in obnovi upanje.

L. K.

Marie Howie; BIBLIOTERAPIJA V SOCIALNEM DELU (Bibliotherapy in social work) The British Journal of Social Work 13 1983 št. 3 str. 287-319

Članek opisuje biblioterapije v skupini starejših oseb. Beseda biblioterapija izhaja iz grške besede "biblos" (knjiga) in "therapeia" (zdravljenje). Med mnogimi definicijami je najbolj razširjena definicija v Webstrovem slovarju: "Uporaba izbranih bralnih materialov kot terapevtiki pripomoček v medicini in psihiatriji; tudi: usmerjanje pri razreševanju osebnih problemov z vodenim branjem." Po svoji usmerjenosti je biblioterapija skupaj z drugimi umetnostnimi terapijami (glasba, ples, psihodrama), povezana s humanistično psihologijo.

Biblioterapija se danes uporablja pri delu s posamezniki in skupinami. Lahko vključuje bralni, pisni ali govorni literarni material. Osnovni princip biblioterapije je, da je biofilična - pojem povzet po Frommovi teoriji esebnosti - kar pomeni, da poskušamo z biblioterapije predramiti človekove sposobnosti za doživljanje sreče. Drugi princip je, da mora biti biblioterapevtska skupina instrument za obnovo človekove morale. Tretji, da mora skupina zahtevati od svojega člana, da postane aktiven. Četrti princip, ki izhaja iz predhodnih pa je, da mora skupina predramiti in gojiti čustva zadostnosti.

Ugodni rezultati so avterico članka navedli k temu, da je uporabila to metodo v psiho-geriatrski bolnišnici s skupino le ostarelih (68-77 let) zelo depresivnih oseb. Osnovni namen dela je bil: 1. vzbuditi, usmerjati, usposobiti aktivno razmišljanje s pomočjo: pesništva, glasbe in slikarstva, 2. vzbuditi izražanje in sodeživljanje čustev v skupini, 3. vzbuditi uporabo skritih zmoglosti "konkretnega izražanja sebe", n. pr. ustvarjalno pisanje, 4. razviti občutek skupinske identitete. Glavni cilji tega dela pa so bili: zagotoviti psihološko podporo, dvigniti morale in samozpeševanje in zmanjšati osamljenost. Vse te naloge pa naj bi vodile k zmanjšanju simptomov depresije, razvile zmoglosti reševanja problemov ter posamezni-

ke obogatila z življenjskimi izkušnjami. Skupina, ki so jo vodili terapevt, koterapevt in epazevalec naj bi se sestajala vsako sredo devet tednev, vendar se je skupina sestajala še dolgo po preteku tega roka. Delo v skupini, kjer so brali, recitirali in peli pesmi, brali razne odlomke iz knjig in se nato pogovarjali o predstavljenih temah je bilo zelo uspešno. Opazili niso nikakršnih negativnih učinkov. Biblioterapija se uporablja tudi na drugih področjih: pri individualnem delu z otroki, skupinskem delu z narkomani, kronično bolnimi, itd.

L. K.

Chris Dawson: SVETOVANJE STARŠEM PRIZADETIH OTROK

Easing the strain

Social Work Today 14 1983 št. 36 str. 11-13

Rojstvo duševno prizadetega otroka lahko povzroči v družini hude čustvene in socialne napetosti. Cilj svetovanja staršem prizadetih otrok je olajšati prilagoditev na prizadetega otroka in preprečiti ali zmanjšati nekatere stresne situacije in probleme, ki lahko zaustavijo razvoj otroka in delovanje družine.

Svetovanje je sestavljeno iz treh delov: 1. Poslušanje - to pomeni, da mora biti svetovalec pripravljen poslušati in slišati to, kar stranka pove - poskus razumevanja strankinih čustev, mnenj, itd. 2. Dopusčanje: to je zmožnost pozitivno vzpodbujati razpravo o stvareh, o katerih stranka morda ni pripravljena ali ni sposobna govoriti brez vzpodbude. 3. Informiranje - pregled možnosti, kjer lahko stranka dobi deločen nasvet. Glavni cilji svetovanja so: razrešiti probleme in povečati sposobnost staršev, da sami rešujejo probleme ter ublažitev stresa. Mnoge študije potrjujejo, da rojstvo prizadetega otroka povzroči strahoten stres v večini družin. Zadnji cilj pa je prilagoditev družine na prizadetega otroka. C. Connighan je opredelil štiri kritična obdobja prilagajanja: faza šoka, reakcija, prilagoditve in usmeritve (pozitiven sprejem otroka).

Svetovalec, ki dela z družinami prizadetih otrok mora posvetiti pozornost naslednjim problemom:

- le redki ljudje vedo, kaj je duševna prizadetost pred rojstvom lastnega prizadetega otroka
- odnosi in čustva ljudi do duševno prizadetih se spreminjajo, toda mnogi jih še vedno ne želijo sprejeti medse
- starši gojijo določene aspiracije do vsakega novorojenega otroka; spoznati morajo, da jih ne bodo mogli uresničiti.

Staršem duševno prizadetega otroka je potrebno nuditi čim več informacij o duševni prizadetosti nasploh ter o bolezni njihevega otroka. Zate mera svetovalca deležene informacije čimvečkrat ponoviti, zagotoviti jim mera tudi pisni material, ter jih čim večkrat obiskati. Posebne pozornost mora posvetiti temu, da starši lahko zavračajo takšnega otroka, čeprav o tem ne želijo govoriti. Starši ob tem običajno občutijo dvojno krivdo: Krivdo, da so spečeli takšnega otroka in krivdo zaradi tega, ker ga ne moreje sprejeti. O takšnih občutkih krivde je nujno potrebno razpravljati s starši.

Odnosi v družini prizadetega otroka se lahko zelo zrahljaje. Stopnja razvez staršev prizadetih otrok je zelo visoka. Svetovalca mora vedeti, da se razne napetosti v družini lahko še povečajo z rojstvom prizadetega člana. Prepričati mora starše, da prizadeti otrok ne bo trpel, če se mu ne posvečajo ves čas, ter da se mora tudi tak otrok prilagoditi na življenje v družini.

L. K.

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG, KI JIH JE KNJIŽNICA VŠSD PREJELA
V LETU 1981 - II. del

58. Plevanč Helena: Stanovanjska problematika M Slovenija sadje TOZD Hladilnica Bohova.
Ljubljana, 1980, 50 str.
59. Podlipec Tatjana: Življenske razmere stanovalcev v domu Petra Uzarja v Trziču ter vzroki za njihov prihod in vključitev v domsko življenje.
Ljubljana, 1981, 55 str.
60. Podgornik Jasna: Nепреprepljenost in vzroki nepreprepljenosti otrok do sedmega leta starosti v občini Moste-Polje za leto 1980.
Ljubljana, 1981, 60 str.
61. Podobnikar Tatjana: Vpliv predšolskega varstva na uspešnost učencev v šoli: Vpliv sistematične predšolske vzgoje in učni uspeh učencev in na nekatere osebnostne lastnosti.
Ljubljana, 1974, 37 str.
62. Pohar Eva: Izraba prostega časa in izobraževanje mladih v Lek-u..
Ljubljana, 1979, 45,4 str.
63. Ponebšek Anica: Socialno in zdravstveno stanje vojnih invalidov v občini Litija.
Litija, 1980, 46 str.
64. Povše Slavka: Sodelovanje ožjega in širšega okolja pri rehabilitaciji zdravljenih alkoholikov in njihovih svojcev v klubu zdravljenih alkoholikov.
Ljubljana, 1981, 41 str.
65. Pribac Jožica: Potrebe po pomoči in negi na domu starejšim občanom v KS Krško - desni breg Save.
Krško, 1981, 51,6 str.
66. Pungartnik-Rus Mojca: Gibanje bolniškega staleža v delovni organizaciji Ljubljanske mlekarne - TOZD Mlekarne. Grosuplje, 1981, 48 str.
67. Radelj Sonja & Irena Zemljič: Analiza preizkusa znanja za vpis v prvi letnik v ŠSD: (vpisana populacija 1979/80)
Ljubljana, 1980, 47 str.
68. Razpotnik Bojana: Dodelitev otrok ob razvezi zakonske zveze v občini Vrhnika.
Ljubljana, 1981, 50 str.
69. Remic Manca: Razvrščeni otroci v občini Mozirje v letih 1955-1980.
Ljubljana, 1981, 64 str.

70. Renko Draga & Pristov Helena: Priprava duševnega bolnika na hospitalizacijo. Radovljica, 1980, 65 str.
71. Ribarski Anastazija: Sodelovanje med centrom za socialno delo v Skopju in centri za socialno delo v SR Sloveniji. Skopje, 1980, 28 str.
72. Rižner-Kosm Jasna: Delovni invalidi v DO steklarni Hrastnik. Ljubljana, 1981, 90 str.
73. Robar Zdenka: Življenske razmere starejših ljudi živečih v domu in tistih, ki želijo v dom upokoјencev, v občini Ptuj. Ptuj, 1980, 85,5 str.
74. Rosc Danica: Življenske razmere mladoletnih prestopnikov v občini Postojna v letih 1976-1980. Postojna, 1981, 42 str.
75. Rudolf Milica: Analiza posvoјitev otrok iz drugih republik. Ljubljana, 1980, 42 str.
76. Sabotič Olga: Ugotavljanje socialnih, ekonomskih in delovnih pogoјev delavcev Cestnega podjetja v Novi Gorici. Nova Gorica, 1981, 61,4 str.
77. Sega Branka: Odrasle osebe pod skrbništvom v občini Ljubljana-Šiška. Ljubljana, 1981, 43 str.
78. Senegačnik Brigita & Slavica Šibakovski: Socialna politika v občini Celje v obdobju 1940-1950 s posebnim ozirom na socialno skrbstvo-socialni in represivni ukrepi. Ljubljana, 1981, 82 str.
79. Sotlar Jasna: Varstvo družin delavcev v OZD Nama Ljubljana. Ljubljana, 1980, 66 str.
80. Strojnar Breda: Uvajanje novosprejetih delavcev v delovno organizacijo in na delovno mesto v delovni organizaciji Induplati Jarše, p. Domžale, n.sol.suho.
81. Stropnik Tanja: Preživljanje prostega časa deklet izven dekliškega vzgajališča Višnja gora. Ljubljana, 1981, 42 str.
82. Škof Marija: Prikaz življenskih razmer in usposabljanje zmerno, teže in težko prizadetih otrok v občini Ljubljana Vič-Rudnik. Ljubljana, 1977, 55 str.

83. Šuštar Zinka: Stanovanjska problematika delavcev Elma TOZD Gospodinjski aparati Ljubljana-Črnuče.
Ljubljana, 1981, 51, 5 str.
84. Šuster Martin: Fluktuacija v delovni organizaciji Instalacija, Ljubljana: (V obdobju 1975-1979, s poudarkom na l. 1979).
Ljubljana, 1980, 74,6 str.
85. Štrukelj Danica: Analiza učnega uspeha učenk športnic osnovne šole Grm Novo mesto.
Novo mesto, 1981, 42 str.
86. Taler Elizabeta: Življenje v razredu po pripovedovanju učencev.
Ljubljana, 1981, 72 str.
87. Tivadar Jadranka: Socialni aspekti neopravičenega absentizma v SGP Pionir Novo mesto gradbeni sektor Ljubljana.
Ljubljana, 1981, 44 str.
88. Tovornik Marija: Prosti čas učencev sedmih razredov osnovne šole Hinko Smrekar v Ljubljani v šolskem letu 1980/81.
Ljubljana, 1981, 64 str.
89. Triler Milena & Hedvika Stanič: Razvoj in dejavnost Organizacije Rdečega križa Slovenije v obdobju 1970-1980.
90. Trstenjak Marija: Odnos oseb, ki so poskušale samomor do pomoči, ki jim je bila nudena.
Ljubljana, 1977, 52,4 str.
91. Valič Sonja: Celodnevna osnovna šola: Oblike povezovanja in sodelovanja med šolo in domom na celodnevni osnovni šoli Kostanjevica na Krasu v šol. letu 1978/79.
Ljubljana, 1979, 45 str.
92. Vardijan Lidija: Življenje v razredu v pripovedovanju učencev na osnovni šoli Kočevje.
Kočevje 1981, 38 str.
93. Vidervol Veronika: Načini preživljanja prostega časa učencev šestih, sedmih in osmih razredov ter njihova stališča do krožkov na osnovni šoli dr. France Prešeren v Ribnici.
Ljubljana, 1980, 100,3 str.
94. Vidovič Vanda & Beguš Varja: Vloga socialnega delavca v domu upokojenecv:
Maribor, Podbrdo, 1977, 81 str.

95. Vidovič-Hakl Ljudmila: Potrebe po zavodskem varstvu v pomurski regiji.
Murska Sobota, 1981, 54 str.
96. Višković Irene: Zaštita odraslih osoba u općini Labin u razdoblju od 1973-1977 godine: Analiza Socijalno-ekonomskih i zdravstvenih prilika korisnika stalne novčane pomoći u razdoblju od 1973-1977. godine u općini Labin.
Labin, 1980, 70 str.
97. Volk Ana: Problemi dostave in dostavljačev ZO PTT Slovenije v letu 1980.
Radovljica, 1981, 52,2 str.
98. Zadnikar Antonija: Socialni položaj delavcev, ki ne morejo opravljati del in nalog s povečano nevarnostjo.
Ljubljana, 1980, 46 str.
99. Zagorc Andreja: Tragedija Slovencev na izselitvenem področju ob Savi in Sotli.
Ljubljana, 1981, 96 str.
100. Zagoršek Fanica: Varstvo otrok iz razvezanih družin na osnovni šoli.
Ljubljana, 1980, 71 str.
101. Zalar Cvetka: Skrb za družino v delovni organizaciji Brest Cerknica.
Cerknica, 1981, 62,8 str.
102. Zavodnik Dani & Meandžija Marko & Boršič Sonja: Analiza članstva v taborniški organizaciji (OŠ Karel Destovnik-Kajuh).
Ljubljana, 1979, 45 str.
103. Zoubek-Magister Andreja: Fluktuacija v gradbenem podjetju Gradic v obdobju 1976-1979.
Ljubljana, 1981, 49 str.
104. Zupan Zora: Potreba po bolj poglobljeni socialni in psihološki pomoči bolnim otrokom.
Ljubljana, 1980, 84 str.
105. Zupaneč Metka: Pomen družbenopolitičnega izobraževanja v naši družbi: Raziskava o družbenopolitičnem izobraževanju v šoli samoupravljanja.
Domžale, 1981.

106. Žagar Franci & Lidija Žagar: Pogoji za študij ob delu na VŠSD študentov vpisanih 1978/79. Ljubljana, 1981, 112 str.
107. Žerovnik-Canario Vlasta: Družbena prehrana v DO Iskra Avtomatika DS-1, TOZD Sestavni deli, TOZD Nparave, TOZD Dobrepolje in TOZD Makole-Poljčane. Ljubljana, 1981, 46,5 str.
108. Žnidarčič Boric: Analiza življenjskih razmer, vrednot in motiviranosti štipendistov delovne organizacije Salonit Anhovo, industrije gradbenega materiala, n. sol.o., Anhovo v šolskem letu 1976/77. Anhovo, 1980. 117,9 str.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v dveh izvodi na naslov Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.

Obseg načelnih člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne presega 15 tipkanih strani. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vesti, ocen, prikazov idr. naj ne presega 5 tipkanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Načelnim člankom priložite povzetek do 15 vrstic.

Vsako besedilo naj bo napisano z dvojnimi razmikom, to je 30 vrstic na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: (1) V opombah podrobneje pojasnjemo besedilo ter navajamo dodatne reference. Opombe potekajo po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature. (2) Vire navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. (Fromm, 1963, 21). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljene literature, urejen po abecedi priimkov in imen avtorjev.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje osebne podatke isc. ime in priimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine, številko žiro računa oz. izjavo, da ga nimate.

